

Монгол туургата
уран зохёолшодой
I уласхоорондын фестиваль

**ХАНИ НҮХЭСЭЛЬӨӨ
ХАМТЫН ҮРЭ ДҮН**

12, 13 н.

Гайхамшагта монгол хүгжэмшэд
– “АНДА” хамталиг
УЛААН-ҮДЭ буухань

24 н.

1921 оной
декабриин
21-нээ гарана

Буряад ҮНЭН

Эхэ нютагаа эб хамта мандуулая!

Бүгэдэ арадай сонин

2012 оной
июлиин 5
Четверг

№ 26 (21874)
№ 26 (789)

Зунай дунда
улаан морин
харын 17
гарагай 5
www.ynen.ru

СПОРТЫН ОРЬЁЛ ӨӨДЭ ДАБШАНА

Байгша оной июниин 18-20-ой үдэрнүүдтэ Чебоксары хотодо нур харбалгаар Россиин Кубогта хүртэхын түлөө мурьсөөн үнгэргэгдөө. Буряад ороной залуу нур харбагша Сергей Хутаков тэрээндэ хабаадаа. Шанга тулалдаануудта хабаадажа, Сергей хүбүүн энэ кубогта хүртэбэ гээшэ.

Залуу спортсмен хадаа Буряадай гүрэнэй университетэй физико-техническэ факультедэй гурбадахи курсын оюутан. Багаһаа Сергей спортдо дуратай байһан. Нургуулида нурахадаа, ехэ шуналтайгаар футбол, волейбол наададаг хэн. Хүлөө гэмэлтэнһэнээ боложо, нур харбажа эхилээ.

2010 оной октябриин 14-дэ “Спартак” гэнэн комплексдо хорилго гаража эхилээ. Россиин спортын габьяата мастер Ханда-Цырен Дугаровна Гомбожапова тэрэниие хоридог болоо. Сергей энэ тренертэй хамта сүлөөтэй сагтаа мэргэнээр харбаха нургуули гарадаг байгаа. Нурилгынь үрэ дүнгүүд унишье болонгүй харадаа. 2011 оной январь нарада Московско областиин Раменск хотодо Сергей спортын мастерай кандидатай нэрэ зэргэдэ хүртөө. Харин нара болоод, спортын мастер боложо шадаһан байна.

Һая хоритой болоһон залуу спортсмен олон гүрэнүүдээр, хото городуудаар ябажа, мурьсөөнүүдтэ хабаадаа. Турцида хүндэтэ хоёрдохи нуури эзэлээ хэн. Франци, Таиланд ошожо, бэрхэ нур харбагшадтай мурьсэжэ ерээ. Дэлхэйн хэмжээндэ Чехидэ үнгэргэгдэхэ мурьсөөндэ хабаадахаяа ошохо гэжэ байна. Нур харбалгада юундэ дурлааби гэжэ асуухада, спортын энэ зүйл үсэд нэтэрүү, тэсэмгэй байлгада нургуана, ухаан бодол хүгжөөнэ.

Буряад ороноймнай суута нур харбагшад Ханда-Цырен Гомбожапова, Бальжинима Цыремпилов, Баир Баденов, Владимир Ешеев гэгшэдһээ жэшээ абадагби гэжэ манай герой хэлэнэ, спортын энэ зүйлөөр амжалта туйлаха орьёл өөдэ дабшана.

Сергей хүбүүнэй дүү басаган Саяна Хутакова үнгэрһэн жэлэй намарһаа нур харбалгаар бээ хоридог эхилээ. Дээдэ нургуули амжалттай дүүргэхэ, нэгэ зэргэ нур харбалгаар хорилгонуудаа үргэлжэлүүлхэ тэрэ түсэбтэй.

Нур харбалгаар ехэ амжалтануудые туйлахыень, ажабайдалдаа урагшатай ябахыень Сергей Хутаковто хүсэе.

**Аюна АНДРЕЕВА,
БГУ-гай оюутан,
Эльвира ДАМБАЕВА
оршуулба.**

Бүхэроссиин конференци

АЯНШАЛАГШАДАЙ БОЛОН ИНВЕСТОРНҮҮДЭЙ АНХАРАЛ ТАТАХА

Радна-Нима БАЗАРОВАЙ фото.

Буряад Республика дотор эдэ үдэрнүүдтэ "Имиджевая политика Российской Федерации: теория и практика регионов" гэнэн бүхэроссиин эрдэмэй-практическа конференцидэ Россиин аяр 14 регионуудһаа түлөөлэгшэд хаабадахаяа мэдүүлһэн байна. Эндэ Буряад Республикын засаг түрын түлөөлэгшэд, эрдэмтэд, олондо мэдээсэл тараадаг эмхинүүд гээд хабаадаа. Энэ конференци Зүүн Сибириин технологическа университет үнгэргэбэ.

Республикын Толгойлогшын болон Правительствын захиргаанай түрүүлэгшын орлогшо Ирина Смоляк элидхэлдээ нютаг регионуудай бээ харуулжа, имидж байгуулжа шадаха гээшэ нютаг газарай байгаали, түүхэтэ газар, ондоо тээһээ инвестици оруулжа шадаха аргаһаа дулдыдана гэжэ тэмдэглэбэ. Гэхэтэй

хамта хүсэд хүгжөөгүй инфраструктуратай газарнууд тон нула талань болоно. Аяншалга хүгжөөхэ, ондоо тээһээ мүнгэ оруулжа, хүгжэлтэ эрхилхэ хэрэгтэ Буряад орондо ехэхэн ажал ябуулагдаһан байна. Манай эндэхи газар гоё һайхан байгаалитай, арюун һайхан Байгал нууртай, мүн баян түүхэтэй буряад болон шэмээшэг яһатадай соёл, буддын шажан аяншалагшадай анхарал татахаар. Харин экономикын болон социальна талаар хүсэд хүгжөөгүй байдал энэ хэрэгтэ харша болоно. Гэбэшье эндэхи газар дэбисхэрэй нэрэ соло, имидж бодхоохын тула ажал ябуулагдана. Олондо мэдээсэл тараадаг эмхинүүдэй хабаадалгатай хэмжээ ябуулгануудые үнгэргэдэг. Олон зоной, илангаяа хари гүрэнэй хабаадалгатай һонин проектнүүд эрхилэгдэнэ. Россиин болон хари гүрэнэй журналистнуудай пресс-турнуудые эмхидхэлгэ заншалта болонхой. 2011 ондо манай Буряад орон руу Америкэ,

Словени, Великобритани, Хитад, Германи, Монгол, Чехи, Англи болон бусад гүрэнүүдһээ ерэхэ, манай нютагай үзэмжэ баялиг тухай кинофильм, фотовыставкануудые буулгана. 2008 ондо Байкальска информационно гурбан форумууд үнгэрһэн юм. Мүнөө жэл "Провинция" гэнэн фестиваль үнгэрхэ. Тиигэжэ жэл бүри Росси дотор Буряад орон руу аяншалагшадые болон инвесторнуудые татаха хэрэг үргэдхэнэ. "Смыслография" гэнэн шэнжэлэл хэдэг агентствын үнгэргэһэн коммуникационно рейтингын дүнгөөр Буряад орон 2010 ондо 83 субъектнүүд сооһоо 11-дэхи һуури эзэлэ һэн. 2011 оной нэгэдэхи кварталда 15-дахи һуурида байһан аад, тэрэл жэлэй хоёрдохи кварталда 6-дахи һуурида гараһан байна. Россиин субъектнүүд соо засаг түрын гүйсэдхэхэ эмхинүүдэй нээмэл мэдээсэлтэй талаараа Буряад Республикын сайт 11-дэхи һуури эзэлнэ. Медиа-рейтингын дүнгөөр Вячеслав Наговицын ажа-ябуулгын 10 эгээл нээгдэнги мэдээсэлтэй хүтэлбэрилэгшэдэй тоодо ороходоо, Сибириин губернаторнууд сооһоо түрүүлнэ гэжэ Ирина Смоляк мэдээсэбэ. Конференцидэ хабаадагша РАГС-ын профессор, газар дэбисхэрэй маркетингын Россиин ассоциациин координатор Александр Панкрухин хизаар оройногго имидж өөдөн болгоходо, ямар арга үйлэнүүдые эрхилхэб гэнэн шэнжэлэлгэнүүдтээ хубаалдаа. Түрүүшын үдэрөө Улаан-Үдэдэ ажаллаһан конференци 2 үдэрэй туршада Байгал дээрэ хүдэлөөд, июлиин 4-дэ ажалаа дүүргэбэ.

Цырегма САМПИЛОВА.

"Дүхэриг шэрээһээ" тэмдэглэл

ХҮДӨӨ АЖАХЫН МҮНХЭЛЭЛГЭ ХҮГЖӨӨЛГЭ

2010 ондо тохёолдоһон ган гасуур Россиин 25 мянган хүдөө ажахынуудай ургаса хосороожо, 41,6 млрд түхэригэй гарза гараа бэлэй. Энэ оһолто ушарай һүүлээр Россиин Правительство "О сельхозстраховани с господдержкой" гэнэн Федеральна хуули баталаа.

Энэ хуули хадаа хүдөө ажахын үйлэдбэрилгэ эрхилэгшэдые хамгаалха болон бүхы таряалангуудай 50% хүрэтэр мүнхэлэлгын (страхованиин) үйлэ шиидхэхэ аргатай. 2013 ондо хүдөө ажахын амитадые мүнхэлэлгэ хэгдэжэ эхилхэ. 2011 ондо баталагдаһан хуулиин шэнэлэлгэнүүд хадаа ган гасуурһаа хо-сорһон ургасын гарза хэдэн процентээр гүрэнэй талаһаа бусаагдаха боло-

но. Шэнэ хуулиин урда тээ 1997 онһоо ажалладаг хүдөө ажахын мүнхэлэлгэ хадаа балайшье хүдөө ажахынхидай тала харадаггүй байһан. Энэ хуулида нютаг бүхэнэй уларил шэнжэлэн, мүнхэлэлгэ эрхилэгдэнэ.

Арадай Хуралай хүдөө ажахын болон газарай талаар комитедэй дэргэдэ энэ асуудалаар үнгэргэгдэһэн «дүхэриг шэрээдэ» хабаадагшадай хэлэнээр, нёдондо Буряад оройно бүхы таряалангуудай 13 процентнь лэ мүнхэлэгдэһэн байгаа. Энэ ажаябуулгада хүдөө ажахынхидай мүнхэн дуталдана. Гэхэтэй хамта хүдөө ажахынууд страховой компанинуудтай хэдэн жэлэй туршада үрэ дүнгүйгөөр сүүдээр харилсадаг. Хэрбээ ургаса хосорбол, тэдэнэр нэгэшье солхообгүй хоһон үлэшэдэг ха юм

даа. Мүнөө байдал хайн тээшээ, ондоо болохо бэээ гээд, депутадууд найдана.

- Мүнөө хүдөө ажахын үйлэдбэрилэгшэдэй сүүдтэ илабал, страховой мүнхэн түлэгдэдэг болохо. Энэнь хадаа тон шухала бшуу. Энэ зүб лэ мүрөөр зохёогдоһон хуули гээшэ, - гэжэ Арадай Хуралай комитедэй түрүүлэгшэ

Владимир Павлов онсолбо. Эдэ хэмжээ ябуулгануудай ашаар хүдөө ажахымнай хүгжэлтэнэ һэг гэжэ, өөдөө болохо бэээ гү гээд, зүблөөндэ хабаадагшад найдана. Мүн хуули бээлүүлхэ олон асуудалнууд Арадай Хуралай комитедэй хараада абтаба.

Цырегма САМПИЛОВА.

Даша-Доржо БОЛОТОВОЙ
һанамжа

ЭХЭНЭР ХҮНЭЙ ЭРХИМ ЗОРИЛГО

Буряадай гүрэнэй ехэ хургуули дүүргэжэ, "буряад хэлэ, уран зохёолой багша" гэнэн мэргэжэлтэй болоһоншье һаа, тон багшалжа үзөөгүйб. Гэхэ зуура номдоо яһала бэрхэ хэбэртэй, хайрхан һагад хэлэхэдэ, улаан диплом абажа гараһан намайе мэргэжэлдээ урбаа гэхээр бэшэл ха. Үдэшэ унтахаа хэбтэхэдэ, үглөөгүүр нойрһоо һэрихэдэ, түрэл хэлэнэйнгээ баялигаар бахархадаг, түбэг бэрхэшээлнүүдтэнэ һанаата болон голхордог хадаа үгэ хэлэнэйнгээ урда үнэн сэхэл байхаб.

Зүгөөр хэлэнэй хүгжэлтэдэ эрэшүүлһээ үлүүгээр эхэнэрнүүд, тэрэ мүртөө, хүгшэн, нагаса эжынэр нүлөөлхэ аргатай юм байна. Мэдээжэ, хүүгэдэ хүмүүжүүлхэ хэрэг эхэнэрэй ээм мүр дээрэ тудадат. Тиигэжэ залуу эхэнүүд үхибүүнэйнгээ ерээдүйе харанабди гээд, ородоор хургахые оролдоно. Харин хүгшэрхын далайда хүрэхэ ерэнэн эмгэн буурал эжынэр лэ үри үхибүүдэйнгээ түрэл хэлээ, ёһо заншалаа алдажа байһанда хара буун, аша, зээнэрээ хургаха гэжэ бүхыгөөрөө шармайна. һанаад үзэхэдэ, оршон тойрон боложол байдаг юмэ зураглаһан шэнгиб, зүгөөр эгээл энээхэн аргаар яһала хэдэн хэлэн абарагдаһан байна. Энээн тухай Россиин Эрдэмэй академин гэшүүн-корреспондент, хэлэ бэшэгэй эрдэмэй доктор Владимир Алпатов бэшэнэ. Тиимэһээ, буряад эжынэр, аша, зээнэртээ заадаг хэшээлнүүдһээтнай заатагүй үрэ дүн гараха, ажалаа үргэлжэлүүлжэл байгты!

Онсолотой үшөө нэгэ зүйл: урданай буряад зоной ажабайдал бусад яһатанайхиһаа заримдаа үлүүгээр бүһэтэй хүнэй, эхэнэрэй гээд илгэжа гуримшуулагдаһан байгаа ха юм. Мүнөө тэрээнһэнь юун үлэнхэйб? Олохо нэрлэжэрхихээр юумэн үгы шэнги. Эхэнэрэйшье, эрэшье хүнэй эрхэ тон адли. Тиихэдэ эхэнэрнүүд эрэшүүлэй үүргэ жэншэдгүй дүүргэжэ шадана, һамганайнгаа орондо аяга, амһартаа угаахадаад һуудаг бүһэтэйшүүлшье бии. Иигэжэ худхаршаһан ушарнай хойшолонтойл ёһотой. Теэд эрхэ байдал хубилгаха арга үлөөгүй.

Эндэ нэгэ жэшээ дурдалтай. Ажабайдалай урагшаа дабшажа байгаашье һаань, арадайнгаа ёһо заншалнуудые алдаагүй зоной тоодо заатагүй Кавказда ажаһуудаг үндэрэ яһатануудые нэрлэхээр. Хэлэээ мартаба гэжэ тэдэн тухай нэгэтэшье дуулдаагүй. Юундэб гэхэдэ, үхибүүдээ хүмүүжүүлхэ уялгаяа эхэнэрнүүдын эрхим хайнаар гүйсэдхэхөөр.

БУРЯАД РЕСПУБЛИКЫН АРАДАЙ ХУРАЛАЙ ХҮДЭЛМЭРИЙН ТҮСЭБ

2012 оной июлийн 2-ноо 6 болотор

I. БУРЯАД РЕСПУБЛИКЫН АРАДАЙ ХУРАЛАЙ ТҮРҮҮЛЭГШЭ М.М.ГЕРШЕВИЧЭЙ ДЭРГЭДЭ ҮНГЭРГЭГДЭХЭ ТҮСЭБЛЭЛГЫН ЗҮБЛӨӨН

II. ХҮДЭЛМЭРИЛГЫН ЗҮБЛӨӨНҮҮД БУРЯАД РЕСПУБЛИКЫН АРАДАЙ ХУРАЛАЙ ХОРООНУУДА

Буряад Республикын Арадай Хуралай Гүрэнэй байгуулалтын, нютагай өөхэдэн хүтэлбэрийн, хуули ёноной болон гүрэнэй албанай асуудалнуудай талаар хороон (түрүүлэгшэнь А.С.Скоцырская)

Зүблэхэ зүйл:
"Буряад Республикын муниципальна байгуулгын толгойлогшын хунгалтанууд тухай" 2003 оной сентябриин 17-ой 417-III дугаарай Буряад Республикын Хуулиие шэнжэлэл үнгэргэнэй дүнгүүдээр Рос-сиин Федерациин Юстициин министр-ствын Буряад Республикадахи управле-ниин мэргэжэлтэдэй тобшолол хаража үзэлгэ тухай

03.07. 15.00 каб.322
Зүблэхэ зүйл:
"Ниитын гурим сахиха дружинанууд тухай" Буряад Республикын хуулийн түлэб тухай

04.07. 11.00 каб.323
Буряад Республикын Арадай Хуралай Газарай асуудалнуудай, аграрна политикын болон эд хэрэглэгийн дэлгүүрэй талаар хороон (түрүүлэгшэнь В.А.Павлов)
Зүблэхэ зүйл:
"Агнуури болон агнууриин нөөсөнүүдые хамгаалалга тухай" Буряад Республикын Хуулида хубилалтануудые оруулха ту-

хай" Буряад Республикын хуулийн түлэб тухай
03.07. 10.00 каб.119
Зүблэхэ зүйл:
"Газар тухай" Буряад Республикын Хуулийн 8-дахи статьяда хубилалта оруулха тухай" Буряад Республикын хуулийн түлэб тухай
04.07. 14.00 каб.119
Зүблэхэ зүйл:
"Хүдөө ажахын зорилготой газарай эрьсэс тухай" Федеральна хуулида хубилалта оруулха тухай" 63927-6-дахи дугаарай федеральна хуулийн түлэб тухай

Буряад Республикын Арадай Хуралай Регионууд хоорондын, үндэһэтэнэй асуудалнуудай, залуушуулай политикын, ниитын болон шажан мүргэлэй нэгэдэлнүүдэй талаар хороон (түрүүлэгшэнь В.Р.Булдаев)

Зүблэхэ зүйл:
"Буряад Республикын зарим хуули ёнонуудта хубилалтануудые оруулха тухай" Буряад Республикын хуулийн түлэб тухай
03.07. 10.00 каб.212

Буряад Республикын Арадай Хуралай Социальна политикын талаар хороон (түрүүлэгшэнь А.Т.Стопичев)

Зүблэхэ зүйл:
"Россиин Федерацида ажалай пенсинүүд тухай" Федеральна хуулийн 19-дэхи статьяда хубилалтануудые оруулха тухай" федеральна хуулийн түлэбэе Россиин Федерациин Федеральна Суглаанай Гүрэнэй Дүүмэдэ оруулалгаар Амурска областиин Хуули ёноной Суглаанай хуули ёноной үүсхэл тухай
02.07. 14.30 каб.218
Россиин Федерациин Дотоодын хэрэгүүдэй албан зургаануудта алба-

найнгаа уялгануудые дүүргэжэ байта-раа гэмэлтэнэн, шархатаһан, тиэгжэ эрэмдэг бээтэй болоһон дотоодын хэрэгүүдэй албан зургаануудай алба хаагшадта гүрэнэй тэдхэмжэ үзүүлэгдэ шэглүүлэгдэнэн хубилалтануудые феде-ральна хуули ёнонуудта оруулха шухала тухай Россиин Федерациин Правитель-ствын Түрүүлэгшэдэ Амурска областиин Хуули ёноной Суглаанай хандалга тухай
15.30
"Россиин Федерациин зарим хуули ёнонуудта хубилалтануудые оруулха ту-хай" 56443-6-дахи дугаарай федеральна хуулийн түлэб тухай
16.00

"Гүрэнэй социальна туһаламжа тухай" Федеральна хуулида хубилалтануудые оруулха тухай" 85076-6-дахи дугаарай федеральна хуулийн түлэб тухай
"Буряад Республикада түрэлхидэй харууһа, тэдхэмжэгүй үлэнэн хүүгэд болон үншэн хүүгэдые социальна тала-ар дэмжэхэ хэмжээнүүд тухай" Буряад Республикын хуулийн түлэб тухай
04.07. 14.30 каб.218
"Хүүгэдтэй гэр бүлэнүүдые гүрэнэй талаһаа дэмжэхэ нэмэлтэ хэмжээнүүд тухай" Федеральна хуулида хубилалта-нуудые оруулха тухай" 82972-6-дахи ду-гаарай федеральна хуулийн түлэб тухай
15.00 каб.218

Буряад Республикын Арадай Хуралай Экономическа политикын, байгаалин нөөсөнүүдые хэрэглэгийн болон оршон тойронхые хамгаалалгын талаар хороон (түрүүлэгшэнь В.Г.Ирильдеев)

Зүблэхэ зүйл:
"Универсальна электронно карта тухай" Буряад Республикын хуулийн түлэб тухай
03.07. 14.00

"Буряад Республикын зарим хуули ёнонуудта хубилалтануудые оруулха тухай" Буряад Республикын хуулийн түлэб тухай
15.00 каб.203

"Буряад Республикын социально-экономическа хүгжэлтын гүрэнэй про-грамманууд болон тэдэниие уридшалан хараалан түсэблэлгэ тухай" Буряад Республикын Хуулида хубилалтануудые оруулха тухай" Буряад Республикын хуулийн түлэб тухай
05.07. 14.00 каб.203
Уласхоорондын харилсаан
Буряад Республикын Арадай Хуралай Регионууд хоорондын холбоонуудай, үндэһэтэнэй асуудалнуудай, залуушу-улай политикын болон ниитын, шажан мүргэлэй нэгэдэлнүүдэй талаар хорооной депутатуудай Хитадай хани барисаанай бүлгэмэй делегациин гэшүүдтэй уул-залга
05.07.07

ЭРХЭТЭДЫЕ ХҮЛЭЭН АБАЛГА

М.М.Гершевич – Буряад Республикын Арадай Хуралай Түрүүлэгшэ
04.07. 9.00-12.00 каб.118/327
А.Т.Стопичев – Буряад Республикын Арадай Хуралай Социальна политикын талаар хорооной түрүүлэгшэ
03.07.12. 14.00-17.00 каб.118/218
А.С.Скоцырская - Буряад Республикын Арадай Хуралай Гүрэнэй байгу-улалтын, нютагай өөхэдэн хүтэлбэрийн, хуули ёноной болон гүрэнэй албанай асу-удалнуудай талаар хорооной түрүүлэгшэ
04.07. 14.00-17.00 каб.118/223
В.Р.Булдаев - Буряад Республикын Арадай Хуралай Регионууд хоорондын, үндэһэтэнэй асуудалнуудай, залуушу-улай политикын, ниитын болон шажан мүргэлэй нэгэдэлнүүдэй талаар хорооной түрүүлэгшэ
05.07. 14.00-17.00 каб.118/323

Уласхоорондын IV хүгжэмтэ фестиваль

НҮҮДЭЛШЭ АРАДУУД ТУХАЙ КИНОФИЛЬМУУДЫЕ ХАРАЖА ХУЖАРЛЫТ!

"Голос кочевников. Байкал–Бурятия" өөхэдэнгөө харагшадые үргэдхэнэ. Байгша ондо тус фестивалин визуальна программа соо хабаадагшадта, харагшадта «Voice o. pomads Film» гэнэн бүхэдэлхэйн газарһаа газарта зөөдэг арадуудай соёл тухай хөөрэнэн темэтэй холбоотой фильмуудэй харалга анха түрүүшынхые дурадхагдана.

Июлийн 11. "Канска фести-валь - 2012" гэнэн фести-вальда хабаадаһан «Эхын захяа» гэнэн Баир Дышеновэй фильмээр кино-тайзан нээгдэхэ юм. 2009 ондо "Буддын михэрэл" гэнэн Б.Дышеновэй түрүүшын фильм богони метражтай фильмуудэй дунда Берлинэй кино-фестивалиин гол шанда хүртэнэн байна. "Эхын захяа" гэнэн фильм соо һохор эжынгээ захиһан бурха асархаяа мартаһан хүбүүниинь орондонь бүдтэ орёогдоһон юрын модо хэжэ, эхынгээ наһа бараһан хойно тэрэ газартаа үнэхөөрөө бурха – "Ногоон Дара Эхэ" олоһон тухайнь тус фильм хөөрэнэ.

Июлийн 12. Хоёрдохи үдэрын "Шэнэхээн юртэмсэ" (Буряад орон) гэнэн видеофильмүүд: "Шэнэхээн", "Түрэ", "Саһанай һайндэр. Дэл-хэйн заханда" гээд харуулагдаха. Шэнэхээн хадаа байгаалиин, гео-графическа талаһаа онсо газар байхаһаа гадна КНР-эй Дотор Монголой дабтагдашагүй буряад соёлой "юртэмсэ" болоно. Шэнэхээн хадаа буряад ёно заншалну-удые сахидаг газар болон түүхэдэ ороно.

Июлийн 13. "Чингис хаанай хоёр морид" (Монгол-Германи) фильм харуулгаар кино-тайзан түгэсэнэ. Фильмын режиссёр Баямбасурен Даваа ("Ингэн тэмээни нулимс" гэнэн фильмынгээ түлөө Оскар шанда хүртэнэн) болоно. "Чингис хаанай хоёр морид" гэнэн фильм баримтата болон уран һайханай фильмын шэнжэнүүдтэй. Фильмын үдханы: мэдээжэ мон-гол дуушан эхэнэр наһа барахаа байһан хүгшэн эжыдээ үгэнэн үгээ дүүргэхээ оролдоно, гэр бүлэдөө хадагалагдадаг урданай скрипкээе заһаха, эзэн Чингис хаан ба тэрэнэй хоёр морид тухай мэдээжэ дуу бэдэрхэ гэнэн захяа бээлүүлхэе һэдэнэ. Гол геройн рольдо Урна Чахар Тугчи наадана. 2009 ондо "Голос кочевников" фести-валиин айлшан болоһон юм.

Июлийн 11-дэ, 12-то, 13-да Буряадай Гүрэнэй филар-монидо үдэрэй 15 сагта тус фильмүүд харуулагдаха. Түлөөһэтэ бэшэ. Бултыетнай уринабди.

Бэлигма ОРБОДОВА.

hanaa зобоомо байдал

УЛААН-ҮДЫНХИД ПЛЯЖТАЙ БОЛОХО ГҮ?

Эгээл мүнөө аяма халуун зунай хаа эхилбэ. Хотын шууяанһаа, бүгшэм таһагай тоохон, ульянгирай хүбхэнһөө эсэшэн хотынхид ажалынгаа һүүлээр голой эрьедэ амархая ханадаг. Хэдыхэн часай туршада хотоһоо холо хүдөө амаржа болохол юм аабза, теэд бүхы зон иимэ арга боломжотой бэшэ. Тиимэһээ эндэ хотын пляжууд абарха зэргэтэй. Зүгөөр мүнөө зун хотынхид болон айлшад хотын пляжда амарха үгыл хаш. Хэдэн жэлэй туршада шэхэнэй шиир болотор хэлэгдэдэг, дурдагдадаг энэ асуудал мүнөөшье болотороо шийдхэгдээгүй.

хоёрой карьер, Сэлэнгэ мүрэнэй хуушан хүүргэ, Богородско болон Комсомольско ольтиругууд, Үдэ голой эрье гээд лэ дүүрэшэнэ.

ХҮНЭЙ ОРОНДО АВТОМАШИНАНУУД ТАМАРНА

Мүнөө сагта Улаан-Үдэдэмнай нэгэшьезохёогдоһон пляжүгы болоно.

Бүхы эрилтэдэ таарама «Тамардаг газар» гэнэн тэмдэг хаанашье үгы. Зүгөөр «Тамаржа болохогүй» гэнэн тэмдэгүүд эндэ тэндэ голой эрьээр зоогдонхой. Теэд энэ тэмдэг балай хүн зоние һэргылнэшьегүй. Тамаржа, амарха, голой эрьедэ архидаха дуртайшуулда хамаагүй, холерэшье аймшагтай бэшэл ха. Голой эрьээр дүүрэн нобшо ноохой, архиин шэл, эдэе хоолой саарһан хуу хаягдаатай. Эндэ ямаршье цивилизацигүй зэрлиг

амитадай ажаһуудагтал адли. Зарим шурашуул ханаа амархан голой эрье ерээд, автомашинануудаа угаажа, балайшье зонһоо аягүйрхэнэгүй. Машина голдо угаахадаа, хуулиин ёһоор хэһээгдэжэ, мүнгэн яла ашагдадаг бэшэ гү?

КОМСОМОЛЬСКО ОЛЬТИРОГТО ПЛЯЖ БИИ БОЛОХО

Тиигэжэ хотын захиргаанда бидэндэ хэлэбэ. Комсомольско ольтируг дээрэ хотын пляж баригдаха гээд, тойруулан хорёологдоо. Эдэ үдэрнүүдтэ Росприроднадзор уһанай шэнжэлэл хэжэ байна. Хэрбээ уһан ами наһанда хорогүй гэнэн шийдхэбэри гаргабалнь, одоол эндэ пляж баригдаха ха. Теэд энэ барилга бүтээхэ олзын хэрэг эрхилэгшэд хэрэгтэй. Хотын захиргаан инвесторнүүдые бэдэржэ эхилхэ.

Радна-Нима БАЗАРОВАЙ фото-зурагууд

БҮХЫ ЭРИЛТЭДЭ ТААРАМА ПЛЯЖ ЯМАР БАЙХА ЁНОТОЙ?

Нэн түрүүн водолазууд шунган тамаржа, голой оёор шалгаха ёһотой. Удаань тамаржа зай хэмжэжэ, хизаарлалтануудые тодхоохо, пляж эрилтын ёһоор зохилдоно гэжэ гэршэлһэн үнэмшэлгэ хэрэгтэй. Хүн зоние уһанай аюулһаа абаралгын постнууд байгуулагдаха. Мүн хүн зоной амарха, хэбтэхэ, хубсаһаяа һэлгүүлхэ газарнууд, тамирай болон үхибүүдэй наадаха талмайнууд, нобшо ноохой хаяха газар, туалет түхээрэгдэхэ ёһотой. Эдэ бүтээхэ зохёон бүтээлгэндэ мүнгэ алтанай болон сагай болзор хэрэгтэй. Зунаймнайшье хахадын үнгэрбэ гэжэ тоолохоор, богони зунай хаһатай уларил эндэмнай ха юм даа. Мүнөө жэл хотынхид баһал бүхы эрилтэдэ таарама пляжгүйгөөр зуһахань гү? Саг харуулха. Найдажал байа.

ХОЛЕРЭ ШАЛТАГ ГҮ?

Хотын захиргаан үшөө зунай болоодүй байха сагта хотын дэбисхэр дээрэ пляж санитарно-химическэ шэнжэлэлгын шалтагаар нээжэ болоногүй, ушар юуб гэхэдэ, уһан соо элдэб үбшэнэй инфекци олон, тэдэнэй тоодо холерын вибрионуудшье бии гэжэ соносхоо бэлэй. Харин Росприроднадзорой мэргэжэлтэдэй мэдээсэһээр, эдэ микроорганизмууд ганса тамаржада ами наһанда хоротой бэшэ, мүн уһа уубал, үбдэжэ магад гэжэ онсолоо. Теэд элдэб халдабарита үбшэнэй бодосонуудаар элбэг голдо хэн тамархая ханаха даа, энэншье ойлгосотой.

АРИГ СЭБЭР БАЙГААЛИТАЙ ААД, ТАМАРХА ГАЗАР ОЛДОХОГҮЙ

Мүнөөдэрэй тоо баримтаар республика дотор оройдоол 29 пляжууд ажаллана. Энэнь тиимэшье олон бэшэ ха. Харин нёдондо хүршэ Забайкалийн хизаарай дэбисхэр дээрэ аяар 100 пляж ажаллаһан байха юм. Улаан-Үдэдэ хүн зоной амардаг заншалта газарнууд хадаа Сокол Бурвод

ТРАМВАЙ ХЭРЭГТЭЙ ГҮ?

Улаан-Үдэ юүгээр ондоо хото городуудһаа илгаатай? Мэдэнэ гүт? Үдэшэ орой гү, али хара эртүүр шэмээгүй оршон тойронхи байдалые наярн-түерэн ябаһан трамвай нэрюүлдэг. Энэл хадаа ямаршье һууринда хотын шэнжэ оруулдаг ха юм. һүүлэй үедэ трамвай үгы хэгдэхэн гэнэн һураг дуулдажа, олониитын сэдхэл хүдэлгэнэ. Засаг түрэмнай трамвай үгы хээд, харгы үргэдхэхэ тухай ханамжа оруулаа нэн. Теэд хотын захиргаание толгойлогшо Геннадий Айдаев эндэ хаяшаг олондо мэдээсэл тараадаг эмхинүүдтэ пресс-конференци үгэхэдөө, трамвай үгы хэхэ бэшэ, харин улам үргэдхэхэ, шэнэ трамвайнуудые худалдан абаха тухай хэлээ нэн. Гэбэшье Улаан-Үдэ хотодо ажаһуугшад олониитэдэ тон хэрэгтэй харгын транспортда анхарал татаха зорилготой июлиин 2-то "Трамвай хэрэгтэй" гэнэн акци үнгэргэбэ.

Татьяна ЖИМБУЕВАГАЙ фото-зураг.

Трамвайн түлөө дуугаа үгэһэн олон зоние сүг-

луулжа, трамваие аршалха энэ акци эмхидхэгшэ, "Конгресс русских общин" гэнэн региональна таһагай түрүүлэгшэ **Евгений Буйнин** иигэжэ хэлэбэ: - Трамвай олзо асардаггүй

гэжэ байхынгаа орондо республикын бюджет зүб мүрөөр хэрэглэжэ, арьбадхажэ, хэрэггүй гаргашануудые үсөөрүүлхэ хэрэгтэй. Тиигээд трамвай хашангүй, ашаглажа байгаа хаа

яадаг юм? Мүнөө трамвайн сэн 3 солхообоор дээшлүүлээд, микроавтобусуудта 1 тү-хэригөөр нэмэхэ гэлсэнэ. Трамвайн сэн тэрэ шэгтэнэ үлөөгөөд, автобусуудай сэн дээшлүүлхэ хэрэгтэй. Энэнь трамвайн олзо ехэ болгохо. Оюутан болон наһатайшуул трамвайгаар ябана ха юм даа.

Мүнөөдэрэй байдалаар трамвай энэ дороо үгы болгохоёо байна бэшэ. Гэбэшье олониитын абяагүй байгаа хаа, гэнтэ засаг түрэ үгы хэхэ шийдхэбэри гаргажа болохо. Томо гэгшын джип машинануудаар гүйлгэдэгшүүлдэ, үнэхөөрөөшье, харгынүүд уйтан аабза, харин бүхы зон томо машинатай бэшэ, тиимэһээ трамвайн хүсөөр өөрынгөө харгы үргэдхэхэ гэшэ тиимэшье найшаалтай хэрэг бэшэ.

Энэ акцида хабаадагшадгай гар табиһан саарһа данса суглуулагдаад, республикын Толгойлогшо Вячеслав Наговицында болон хотын мэр Геннадий Айдаевта барюулагдаха.

Юрий Извеков, журналист:

- Хэрбээ трамвай үгы хээ хаа, томо автобусууд ябаха бэшэ, жаахан микроавтобусууд лэ ябаха. Тэдэнэр хүнэй аминда аюулта байдал тохёолдуулдаг, тон аймшагтай унаа гэшэ. Трамвай мүнөө сагта арад зоной эгээл сэбэр, арюун, хүнгэн унаа гэшэ.

Лариса Маюрова, Улаан-Үдэдэ ажаһуугша:

- Трамвайгаар ехэ олон наһатайшуул ябадаг. Томо сүүмхэнүүдые шэрээд, арай ябаһан зондо трамвайһаа һайн унаа үгы ха юм даа.

Ваганов Владимир, акци эмхидхэгшэ:

- Трамвай үгы хэхэ гэнэн асуудал табигдаха ёһогүй, харин трамвайнуудые бүтээхэдээ, нэгэ бага ондоо, багахан, хүнгэн болгохо хэрэгтэй.

Нэрээ хэлээгүй:

- Трамвай үгы хэхэ, арад зоной эгээл үнэгүй унаа бууража, үгы хэхэ ябадал тон буруу!

Цырегма САМПИЛОВА.

Хүршэнэрэй гастрольнууд

Эрхүүгэй Н.М.Загурскиин нэрэмжэтэ хүгжэмтэ театрай зохёохы коллектив андалдаанай гастрольдо (манай оперно театрайхид Эрхүүдэ ошоод

бусаба) Улаан-Үдэ ерэжэ, юниин 11 –нээ 30 болотор улаан-үдынхидые нонин нонин зүжэгүүдээрээ баясуулба, сэнгүүлбэ.

ЭРХҮҮГЭЙХИД БАЯСУУЛБА, СЭНГҮҮЛБЭ

Хүгжэм, дуута коллективтэй театрай репертуары А.Рыбниковэй суута "ЮОНА и АВОСЬ" гэхэн рок-мистеры, Г.Гладковой "Сватовство по-московски", М.Самойловой "Коммуна любви" гэхэн водевильнууд, "Бабий бунт" гэхэн хүгжэмтэ комеди, Н.Дунаевскийн "Белая акация" гэхэн опереттэ, "В джазе только девушки" гэхэн мюзикл, "Проделки Ханумы" гэхэн хүгжэмтэ комеди, мүн шэнэ премьерэнууд – А.Журбинай "Цезарь и Клеопатра" гэхэн хүгжэмтэ драма, А.Рябовай "Сорочинская ярмарка" гэхэн опереттэ шэмэглэжэ, Улаан-Үдын харагшадай, шагнагшадай нүдэнэй хужар, шэхэнэй шэмэг болоо гэжэ тэмдэглэхээр.

Суута американ кино хануулхан "В джазе только девушки" гэхэн бүхы дэлхэйдэ мэдээжэ мюзикл хаража

баясабабди. Зүгөөр элитэ фильмдэ адли бэшэше наа, эндэ ерэнэн зоной нонирхол татаба. Мэдээжэ киноартистууд Мэрилин Монро, Тони Куртис, Джек Леммон гэгшэдые хануулба.

Эрхүүгэй хүгжэмтэ театрай бэлигтэй артистууд – Опереттын болон мюзиклэй уласхоорондын конкурсын лауреат, найхан хоолойтой О.Попова (джаз-бендын солистка Шугар Кейн), И.Переверзев (контрабасист Джерри (Дафна), А.Баязитов (саксофонист Джо (Джозефина), РФ-гэй арадай артист В.Яковлев (миллионер сэр Осгуд Филдинг) гэгшэд бэрхээр энэ зүжэгтэ наадажа, олоной нонирхол татахан байна. Гангстернуудһаа тэрьедэнэн хоёр эрэшүүл һөөл зохидхоноор хубсалхан эхэнэрнүүд боложо хубилна, элдэб ушаралта ябадалну-

удтай дайралдана... Бултын хөөрөөд яахамнайб?! Булта уншагшаднай американ кино хараа бээ. Эрхүүгэй дууша, бэрхэ артистуудта зохёохы амжалта, найн найхание хүсэнэбди, дахин хүлээнэбди. **Бэлигма ОРБОДОВА.**

ХЛЕСТАКОВ АГЫН НЮТАГ ХЭЛЭН ДЭЭРЭ ДУУГАРБА

Агын Бурядай тойрогой Могойто тосхоной арадай театр нэгэл үдэрэй туршада Улаан-Үдэдэ Буряад драмын театрай тайзан дээрэ зүжэг наадажа дэлгэбэ.

Могойтын арадай театр 1983 ондо бии болгогдоһон намтартай. Буряад ороной Түнхэнэй аймагай Охор-Шэбэр нютаг тоонтотой Жаргал Жербаев энэ театр байгуулхан юм. Тэрэ гэхээр 30 гаран зүжэгүүдые найруулан табиһан, Ага нотагтаа, Забайкалиин хизаарта нилээн мэдээжэ коллектив болонхой. Агын тойрогто 5 дахин түрүү һуури эзэлһэн. Мүнөө жэл Шэтэ хотодо үнгэрһэн зүжэгэй фестивалда түрүүлжэ, хизарай хэмжээнэй Гран-придэ хүртэхэдөө, Улаан-Үдэ ерэхэ эрхэтэй болоһон байна.

Хоца Намсараевай нэрэмжэтэ Буряад драмын театрай тайзан дээрэ Могойтын арадай театр Н.В.Гоголиин "Ревизор" гэхэн зохёолые буряадшалан найруулжа, "Саазын хэлмэ" гэхэн зүжэг табиба. Энэ Россиин классикын зохёол мүнөө үеын байдалда тааруулан, Агын буряадудай нютаг хэлэн дээрэ уран бэрхээр Жаргал Жербаев оршуулан найруулаа:

- Энэ зүжэг 1953 ондо Бурядай мэдээжэ уран зохёолшон Гунга Чимитов оршуулаад, Буряад драмын театр харуулдаг һэн. Бидэ унтаршагүй, бүхэшгүй гүнзэги удхатай энэ зохёол тон мүнөө үеын байдалда тааруулаабди. Агадаа ехэтэ дэмжэгдээд, Шэтэдэ баһал найшаагдаад, манай Бурядай урдаа хараха театрай директор Доржо Балдановай урилгаар ерэнэндээ омогорхонобди. Иимэ дээдын үндэр тайзан дээрэ олон зоной альга ташалганһаа ондоо ямар сэгнэлтэ хэрэгтэй байхаб даа!

Жаргал Жамсоевич Жербаев хара залууһаа Агын тойрогто түбхинэнхэй. Тойрог болон Буряад орон дотор Жербаевтанай уран дууша үри хүүгэдын мэдээжэ. Энэ зүжэгые найруулан табигша, режиссёр хадаа Агын Алханаһаа үндын гараһан Бато Цыденов болоно. Бато хадаа Зүүн Сибириин соёлой академи дүүргээд, аспирантура да хуража гараһан, Буряад драмын театрта артистаар ажаллаһан. Удаань өөрөө режиссер болоходоо, Ага нотагтаа арадай театрта, Могойтын театрта ажаллаһан. Тэрэ иигэжэ хөөрөбэ:

- Жэл бүри энэ театрамнай шэнэ артистнар бии болодог заншалтай. Арадай театр юугээрээ ондооб гэхэдэ, эндэ артистнар ажабайдалдаа булта ондоо ажал хээд, сүлөө сагтаа театрамнай ямаршые салингүйгөөр ажалладаг. Эндэ ёһотойл театрта дурлаһан зон ерэдэг. Жэшэнь, мүнөө Хлестаковой нулгамаршаниие наадаһан Бэлигтэ Ванчиков манай театрта аяар 16 жэлэй туршада хүдэлдэг. Иимэ сэдхэлдээ арга шадбаритай хүнүүдтэй ажаллажа, бэлиг шадбарииень газашань гаргажа ажаллахада, ехэ нонин. Манай театр олон зүжэгүүдые табиһан. Энэ жэл Россиин түүхын жэл тэмдэглэгдэнэ. 1812 ондо Эсэгэ ороноо хамгаалгын дайн болоһон гэжэ мэдээжэ. Мүн энэл түүхэтэ жэл Николай Гоголь "Ревизор" гэхэн зохёолоо бүтээһэн байха юм.

Городничийн гол нюур Буряад ороной Захаамнай ай-

магай Ехэ Цахир нютаг тоонтотой Евгений Базаров наадаба. Евгений хадаа хатаршан артист мэргэжэлтэй болоод, хара залууһаа Могойто нютагтай хуби заяагаа холбуулһан. Агын аймагай Согто-Хангил нютагай мэдээжэ Тангатовтанай гэр бүлын одхон Дарима басагантай айл болонхой, хожуулаа Агын тойрогой соёлой хүгжэлтэдэ ажалладаг.

Хлестаковой роль Могойтын аймагай соёлой мэргэжэлтэн Мунко Лхамажалпов үнэншэмэ бэрхээр, шог дуураан наадажа шадан. Эндэ тэрэнэй нулгамаршаниие наадаһан үмсын хэрэг эрхилэгшэ Бэлигтэ Ванчиковые онсо тэмдэглэлтэй. Багахан аад, хадуугадамаар рольдо, үнэн сэхэ зантай аад, худалша мэхшэ эзэнэйнгээ ая зангыень дэмжээгүйше наа, баһа тэрэндээ үнэн сэхэ байһыень шадмар бэрхээр харуулаа.

Арадай театр "Бэшэгдээгүй шүлэг" гэхэн зүжэгөөр эгээл түрүүн лауреадууд болоһон юм. Удаань Цырен Шагжинай "Будамшүүе", Жаргал Жербаевай "Байдалай дуун", "Жаргалай эхин" гэхэн зүжэгүүдые болоод, энэ "Саазын хэлмэ" гэхэн зүжэгүүдээр лэ удаа дараалан 5 жэлэй туршада Агын тойрог дотор хэндэше илагдангүй, Гран-при шанда хүртэһэниинь тэмдэглэлтэй. Агын тойрогто арадай театрууд ехэтэ хүгжэнги. Энэ Могойтын театраа гадуур Зүдхэлиин, Шулуутайн, Будаланай арадай театрууд баһал амжалтатай ажалладаг байна. Нютаг бүхэндэ зүжэгэй бүлэгүүд бии, жэл бүри үнгэрдэг «Театральна хабарта» эдэбхитэй хабаадаг юм.

Цырегма САМПИЛОВА.

Хлестаков - Мунко Лхамажалпов, Зарса-Бэлигтэ Ванчиков

Городничий - Евгений Базаров

Забайкалиин хизаарай Агын дунда хургуулиин 170 жэлэй ойн баярта

АГЫН ТАЛЫН ТҮРҮҮШЫН ҺУРГУУЛИ ТҮРҮҮ ҺУУРИДА

Убаши-Сэбэг Онгодов - түрүүшын багша

АГЫН ЭГЭЭЛ ТҮРҮҮШЫН ҺУРГУУЛИИН БАЯН ТҮҮХЭ

Анха түрүүн "мунхаг харанхынаа гараагүй буряад яһатаниие гэгээрүүлхэ" зорилго табижа, үнэн алдартанай хүмэ Агын талада нээгдэһэн юм. Тиихэдэн өөрын Буддын шажантанай шанга нүзэгтэй болон бөө мүргэлдэ этигэн найдадаг буряадууд яашье тэрэ хүмэдэнэ орожо үгөөгүй. Тиихэдэнэ засаг түрын талаһаа ород хэлэндэ хургаха ажал ябуулха гэжэ шиидхэгдээ. Ехэнхи ушарта өөрын бөө, лама шажантай буряадууды ород яһатанай үзэл сурталда оруулха гэнэн баһа нэдэлгэ эндэ байгаа ёһотой.

Тэрэ үеын тайшаа Түгэлдэр Тобоев буряад арадайнгаа байдал найжаруулха, эрдэмдэ хургаха, гэгээрүүлхэ гэнэн эрмэлзэлтэй засаг түрын ажаруулга ехэтэ дэмжэжэ, Агын талада хургуули байгуулха хэрэгтэ нилээн ехэ хубитаяа оруулһан юм. Хэр үгһаа буряад угсаатан "эрхим баян - ном эрдэм, адаг баян - үхэр мал" гэжэ сэсэн оньһон үгэ үндэһэлэн, шадалтай зонинье үри хүүгэдэ аяар холын Түбэд орон эльгээжэ, хургуули хүүлэдэг байһан. Тиигээд дасангуудай бии болоходонь, дасанда хубүүдэ эльгээжэ, заабол лама болгохо бэшэ, хэлэ бэшэгтэ хургадаг байгаа. Тиимэһээ тэрэ үедэ шажан мүргэлэй бэшэ, юрэ эрхэтэдэй хургуули нээлгэ алишье талаһаа ехэтэ дэмжэгдэһэн юм. Агын 1-дэхи дунда хургуули хадаа Агын талада эгээл түрүүшын уг дамжуулһан хургуули гэшэ. 1842 оной майн 21-дэ ажаһуугшадай зууршалгаар, ажабуулгаар нэгэ жэлэй училищи байгуулагдан юм. Энэ хуралсалай эмхиин түрүүшын багшанар хадаа Иван Зосимович Гантимуров, Убаши-Сэбэг Онгодов гэгшэд байһан. 1908 он хүрэтэр, аяар 56 жэлэй туршада Агын училищи үргэн Агын талын ори ганса хуралсалай эмхи байхадаа, тэрэ үеын Агын буряадуудай гэгээрэлдэ ехэн хубитаяа оруулаа. Энэ хургуулиин түрүүшын хургашадтай тоодо бүхы Буряадай түрүү хүнүүд: Базар Барадин, Гомбожаб Цыбиков, Бато-Далай Очиров, Жамсаран (Петр Бадмаев), Цыбен Жамсаран болон бусад мэдээжэ эрдэмтэд болоно.

1904 ондо училищи - 2 жэлэй, 1914 ондо эхин шатын дээдэ хургуули болгогдоод, 1921 ондо буряад хүүгэдэй 2-дохи шатын хургуули нээгдэһэн түүхэтэй. 1925 ондо долоон жэлэй хургуули болгогдоо. 1938 ондо Агын талын дунда хургуули гэжэ үргэдхэһэн байна. Энэ хургуули хадаа алишье сагта ажаллахадаа, хурагшадтаа дээдын эрдэм мэдэсэ үгэхэ, оюун бэлигтэй, бэрхэ шадамар хурагшадые хүмүүжүүлхэ гэжэ оролдодог хэн тула, бүхы хурагшадаараа омогорхдог юм.

ОМОГОРХОХООР АМЖАЛТАНУУД

Мүнөө үедэ Агын 1-дэхи дунда хургуули хадаа буряад үндэһэтэдэй ёһо заншал хэргээлгын бүридэлтэ хургуули болонхой. Өөрын бөө хүгжэлтэдэ арадайнгаа соёл хэргээлгэ болон мүнөө үеын үндэр оньһото шэнэ эрдэм мэдэсэ нэгдүүлэн ажалаа эрхим ябуулдаг.

Гүрэн дотор эмхидхэгдэһэн экспериментально-туршалгын талмайнуудта региональна болон федеральна хэмжээндэ хэдэн шалгалтанууды дабажа, дээдын шадбаритай эрхим хургуули байһанаа гэршэлээ. Агын түрүүшын түрүү хургуулиин амжалта тоолобол, энэ хургуули хадаа Бүхэроссийн элдэб харалган, форумуудай хэдэн дахин лауреат, "Эврика-Авангард" гэнэн бүхэроссийн конкурсын дипломдо хүртэһэн, оло дахин Российн Федерацийн хуралсалай болон эрдэм ухаанай министерствын грамотануудаар шагнагдан, 2007 оной эрхим хургуули гэнэн Российн Президентын грантда, 2008 ондо Российн Президентын грантда хүртэһэнэй, 2009 ондо "Малая жемчужина" гэнэн дээдэ хэмжээндэ шанда хүртэһэн аша габьяатай юм. Мүнөө үеын байдалаар энэ хургуули инновационно хүгжэлтын программа бэлүүлхэ бүхы арга шадбаритай. "Новая национальная школа" гэнэн 5 жэлэй туршада бэлүүлэгдэхэ түсэбтэй региональна хэмжээндэ соёлой программа ашаглажа байна.

ҮЕ ДАМЖУУЛҺАН ҺАЙХАН ЗАНШАЛНУУД

Түүхэтэ ажабуулгаар баян энэ хургуули элдэб нонин уг дамжуулһан заншалнуудтай. Энэ хургуули дүүргэгшэ хурагшад хаанашье яабал, түрэл хургуулитаяа холбоогоо алдадаггүй. Ажабайдалаарнь һонирхожо, үйлэ хэрэгүүдээрнь омогорхожо, эдир хурагшадые хүмүүжүүлгын бэлэн бэшэ хэрэгтэ эдэбхитэйгээр хабаадалсажа байдаг.

Жэшээнэ, 1983 ондо Агын дунда хургуули эрхим дүүргэһэн, мүнөө мэдээжэ дуушан, Буряад Республикын арадай артист Саян Жамбалов түрэл хургуулитаяа холбоогоо таһалдаггүй. Жэлэй туршада оло дахин ошоод, үхибүүдые соёлой талаар хүмүүжүүлгэдэ ехэн нүлөө үзүүлдэг. Саян Цыдыпович

энэ хургуулиин эдэбхитэй багшанартай элдэб проектүүды ажаллан бэлүүлдэг. Заншалта хүгжэлтын синтезэй театр байгуулаа, буряад үндэһэ яһатанай заншалта хүгжэмэй зүжэгүүды найруулан табидаг, "Элинсэгүүдэй захая" гэнэн фестиваль эмхидхэдэг. хурагшадтай болон багшанартай хабаадалгатай "Нэгдэхэ хургуулиин хабар" гэнэн уран найханай хүгжэмтэ кинофильм буулгаһан юм.

ТҮРҮҮШЫН БУРЯАД БАГШЫН НЭРЭ МҮНХЭЛЭГДӨӨ

Агын 1-дэхи дунда хургуулида нэрэ олгуулха талаар ехэ олон ханамжанууд ороо бэлэй. Нэрлэгдэһэн зоной аша габьяа үнэхөөрөөшье ехэ, юунһээшье сэнтэй байгаа. Гэбэшье хургуулиингаа түүхэ ухаашалан, гүнзэги шэнжэлэл хэһэн багша, хургуулиин директорэй эрдэмэй талаар орлогшо, культурологийн эрдэмэй кандидат Дулмажаб Дугаржаповна Цынгуйе ехэн ажал ябуулжа, Агын 1-дэхи дунда хургуулида Убаши-Сэбэг Онгодовой нэрэ олгуулха хэрэгтэ ехэн оролдоло гаргаһан. Иван Гантимуров багша бэшэһе наа, буряадууды ород хэлэндэ хургадаг хэн. Мүн дасанда хууһан Буян Тороев гэжэ хүниие дуудажэ, хуушан монгол бэшэг заалдаг болоо хэн. Убаши-Сэбэг Онгодов хадаа эгээл түрүүшын мэргэжэлтэ багша байһан.

УБАШИ-СЭБЭГ ОНГОДОВ

Убаши-Сэбэг Онгодов 1821 ондо Шулуутайн газарта түрэн юм. Онгоодой эсэгэн ажалша бэрхэ хүн байһан ха. Нэршүүһээ элдэб наймаа хэжэ ябаһан нэгэ хүпээс Онгоодойтой дүтэ танилсажа, гэртээ абаашаад, үхэр малаа харуулдаг болоһон. Онгоодой тэрэ газарай үргэн талаар ганса

айлай бэшэ, ондоошье баяшуулай үхэр малыень хаража, гэр бүлээ тэжээжэ эхилһэн. Нютагай зондо ехэ хүндэтэй болоһон ажалша, үнэн сэхэ Онгоодой хайшаагдаад, тэрэ үедэ долоо наһа хүсэһэн Убаши-Сэбэг хубүүень Нэршүүгэй училищида оруулһан байна. Тэндэ Убаши-Сэбэг 7 жэлэй туршада хураад, багшын мэргэжэлэй үнэмшэлгэтэй болоһон юм. Гэнтэ эсэгэн наһа баража, гэр бүлэнь түрэлэйхидтөө Урда-Ага нотаг зөөжэ, 1844 ондо Агын нэгэ жэлэй училищида багшалжа эхилһэн. Тэрэ үедэ үхибүүды хургаха ном худар байха бэшэ, өөрөө һүниндөө элдэб юмэ зохёодог байгаа. Мэдээжэ багша Ушинскийн "Родное слово" гэнэн ном буряад хэлэн дээрэ оршуулһан, Монгол-орой яряанай толи зохёолон юм. Дээдын зургаан балайшье буряадай хүгжэлтэдэ дуратай байгаагүй, мүн дасаншье ехэ тоодоггүй хэн. Ноёд баяд залуу гэжэ доошолдог хэн. Энээн тухай өөрын бэшэһэн дансанууд гэршэлдэг. Гэбэшье эгээл гайхамшаг баатаршалга гаргажа, буряад үхибүүды эрдэмдэ хургаһан эгээл хүндэтэй багша Убаши-Сэбэг Онгодов мүн. Энэ хүндэтэ багшын нам-

тар эгээл Чингис Айтматовай "Түрүүшын багша" гэнэн повестиин шухала нюур болохо Дүйшөн багшын хуби заяатай жэшэмээр.

НАМСАРАЙ БАДМАЖАБЭ

Агын талын түрүүшын хургуулиин түүхэтэ хуудананда мур сараа үлээһэн үшөө нэгэ багша хадаа Намсарай Бадмажабэ болоо. Олон жэлэй туршада округой партиин секретаряар ажаллаһан, удаань хургуулиин директор болоһон юм. Намсарай Бадмажапович ямаршье дээдын тэдхэмжэ, туһагүйгөөр багшанар, хурагшадтайнгаа хүсөөр 2 даххар хургуулиин шулуун байһан барихан байгаа. Тэрэ үеын хурагшад үглөөһөө номоо үзөөд, үдэһөө хойшо хургуулияа өөһэдын хүсөөр бариханаа дурсадаг. Иимэ ехэ габьяа гаргаһан хурагшад булта ажабайдалда ехэ амжалта туйлажа, эрдэмтэд, дээдэ мэргэжэлтэд, үндэр солотой хүнүүд болонхой. Энэнь хадаа ажал хэһэн буянта хэрэгэйн аша туһа гэшэл ха.

Цырегма САМПИЛОВА.

ТҮҮХЭ ШУДАЛХА ТҮЛХИСЭ

Монголоор оло дахин ябаһаншье наа, Улаан-Баатарта оршодог Богдо хаанай ордон-музей үзөөгүй байгдаа. Энэ удаа одоошье ошожо хараһандаа ехээр олзуурхажа, "Буряад үнэнэйнгөө" уншагшадта хөөрэхэ хүсэл түрбэ.

Сониной нэгээн хуудаһан дээрэ Богдо хаанай бүхы түүхэ, намтар тодорхойложо гаргахын, хөөрэхын аргагүй гэжэ ойлгосотой. Тиймэнэе Улаан-Баатар ошоходоо, заатагүй Богдо хаанай музей ошожо, өөрынгөө нюдөөр үзөөрэйгты. Урданай түүхэ урдатнай харагдахадал гэхэ. Сэхыень хэлэнэб!

Монголой буддын шажантиеиэ хүүлэй 400-гаад жэлэй туршада "Богдо-гэгээн" гэнэн нангин солотой ламанар толгойложо байһан түүхэтэй. Богдо-гэгээн хадаа дэлхэйн буддын шажантай шүтэн хүгэдэдэг 3 ехэ санаартанай нэгэн болоно. Тэрэниие Далай-лама Баншан-богдо хоёр тодруулдаг.

Байгша ондо IX Богдо-гэгээн Жамбал-Намдол-Чойжи-Жалцанай тагалал болоһон тухай уншагшаднай дуулаһан байха. Удаадахи Богдо-гэгээн үшөө тодорлоодүй.

Харин энэ удаа, гол түлэб, VIII Богдо-гэгээн Агваан-Лувсан-Чойжи-Ням-

Данзан-Ванчүг тухай хөөрэхэбди. Юуб гэхэдэ, 1640 онһоо мүнөө болотор байһан бүхы 9 Богдо-гэгээнэй нэгэниинь лэ - VIII Богдо-гэгээн Агваан-Лувсан-Чойжи-Ням-Данзан-Ванчүг - хаан шэрээдэ үргэмжэлэгдэжэ, Монголой шажантайшье, гүрэнэйшье толгойлогшо боложо шадаһан байна.

1636 онһоо XX зуун жэлэй эхин болотор Манжын дарлал дор байһан Монгол орон 1911 ондол тусгаар гүрэн болон тогтоходонь, VIII Богдо-гэгээн хаан шэрээдэ хууһан түүхэтэй. Энээнэйн хүндэлэлдэ бодхоогдоһон ордон мүнөө музей болоод байна гэшэ.

Манай аяншалга

ТҮБЭДТЭ ТҮРЭНЭН

хүбүүе 1874 ондо Далай-лама Баншан-богдо хоёр VIII Богдо-гэгээн гэжэ таниһан байна. Нэмэжэ хэлэхэдэ, мүнөө болотор байһан 9 Богдо-гэгээнэй түрүүшын лэ хоёр монгол яһанай байһан юм ха, бусадын булта Түбэдтөө тодоржо ерэнэн. Энэ талаар элдэб асуудалай гарадагайн гэршэ гэхэдэ, IX Богдо-гэгээнэй Түбэдтэ олдоходонь, Монголой засагай газар буруушаһан түүхэтэй. Тиймэнэе тэрэ Энэдхэгтэ Далай-ламын дэргэдэ удаан байгаад, 1991 ондол Монголой засагай газарай зүбшөөлөөр Улаан-Баатар ерэжэ, Гандан дасанда заларһан байна.

"Шажан нэгэтэйшье наа, Монголой-хиһоо тад ондоо оршондо 5-тай болотороо байһан хүбүүе монгол соёлдо, ёһо заншалда дадхаахын тула, 5 хушуу малай багахан дүрсэнүүдээр наадуулдаг байгаа, - гээд, ордон-музейн мэргэжэлтэн хөөрэхэ зуураа: - тэдэнэ энэ байна", - гэжэ харуулна. Юрэнхыдөө, Богдо хаанай музейдэ 8 мянга гаран зүйл үзэмжэдэ дурадхагданхай.

Илангаяа олон һонирхолтой юумэнүүд Богдо хаанай үбэлэй үргөөн дотор дэлгээтэй. Онсолжо хэлэхэдэ, хоёр дабхар шулуун энэ байшан Ородой император II Николайн бэлэглэнэн зурагуудаар баригданхай байна.

БОГДО ХААНАЙ БОРО ЗААН

Үбэлэй үргөөн дотор ханада заанай фото-зураг үлгөөтэй байба. Хажуудань шэл хайрсаг соо тоног зэмһэгын үзэмжэдэ табяатай. Экскурсоводой тайлбарилһаар, Богдо хаан заан тэжээдэг байгаа.

"Ород гүрэнһөө 2 заан асаржа, ехэ хуралнуудай үедэ гоё үмэдхэл үмэдхүүлээд гаргадаг байһан ха, Монголд заанай амидарһан бэшэ ушар үгы", - гээд, тэрэ хөөрэнэ.

ХҮЛӨӨРНЬ ГАЗАР ХҮРГЭДЭГГҮЙ БАЙГАА

Богдо хаание яахын аргагүйгөөр ямбалдаг байһан ха. "Хүлөөрнь газар гэшхүүлээгүй гэлсэдэг", - гэжэ манай экскурсовод хөөрэхэтэйгээ хамта, Англиһаа асарагдаһан каретэ харуулна. Хажуудань гар дээрээ тэлээд ябадаг, дүрбэн тээгээ барюултай һандали байна.

Гоёлойнь хубсаһан бүхы зүүдхэлтээ болоходоо, Монголой нэгэ хушуунай эд зөөриин сэнтэй байгаа гэнэ. (Тэрэ үедэ Монгол орон 5 хушуун боложо хубаардаг байгаа - Д.Б.) Нээрээшье, бүд дээрээ жэжээн субадаар угалза гаргажа шэмэглэгдэнэн, алтан утаһаар оёгдоһон дэглнүүдые харахада, тиймэл байлтай. Харамтайнь гэхэдэ, Богдо хаанай эдлэжэ ябаһан зөөриин диилэнхи хубинь хубисхалай үеэр хайра гамгүйгөөр тоногдоһон байна.

- Богдо хаание бараалхажа ерэнэн зоной хожомдоо наа, яажа хэхээдэг байгаа, мэдэхэ гүт? Заяандаашье таахагүйт. Томо гэгшын шаазан түмпэн соо дүүрэтэр айраг хээд, бултыень уулгадаг байгаа. Үнөөхи түмпэнгынэ энэ байна.

**Тус хуудаһа
Даша-Доржо БОЛОТОВ бэлдэбэ.**

ЭШЭГЫН ОРОНДО ЭРБЭДЭЙ АРҲАН

Богдо хаанай бисалгал хэхэ гэрнын заншалта эшэгыгээр бэшэ, эрбэдэй арһаар хушагдаһан байна. "150 эрбэдэй арһан ороо", - гээд, музейн мэргэжэлтэн хөөрэнэ.

Гадна Монголд байдаггүй амитадай дүрсэнүүд һонирхол татана. "Богдо хаан ехэ һонюуша хүн байгаа, тиймэнэе элдэб зэрлиг амитадай, заһаһа, жараахайн 1000 гаран дүрсэнүүдые 1904 ондо Гамбургда захижа хүүлэнэн байгаа ха, мүнөө тэдэнһээн оройдоол 80 гараниинь үлэнхэй", - гэжэ экскурсоводнай тайлбарилна.

Понедельник, 9

ПЕРВЫЙ КАНАЛ

Table with 2 columns: Time and Program Name. Includes programs like 'ДОБРОЕ УТРО', 'КОНТРОЛЬНАЯ ЗАКУПКА', 'ЖЕНСКИЙ ЖУРНАЛ', etc.

«РОССИЯ»

Table with 2 columns: Time and Program Name. Includes programs like 'УТРО РОССИИ', 'С НОВЫМ ДОМОМ!', 'О САМОМ ГЛАВНОМ', etc.

Table with 2 columns: Time and Program Name. Includes programs like 'СРОЧНО В НОМЕР. НА СЛУЖБЕ ЗАКОНА', 'СПОКОЙНОЙ НОЧИ, МАЛЫШИ!', etc.

КУЛЬТУРА

Table with 2 columns: Time and Program Name. Includes programs like 'ЕВРОНЬЮС', 'НАБЛЮДАТЕЛЬ', 'ИДИОТ', etc.

АРИГ УС

Table with 2 columns: Time and Program Name. Includes 'ВОЛШЕБНИК ИЗУМРУДНОГО М/Ф'.

Table with 2 columns: Time and Program Name. Includes programs like 'УЛАН-УДЭ: ИНСТРУКЦИЯ', 'ШОПИНГА И РАЗВЛЕЧЕНИЙ. ПОГОДА', etc.

ТИВИКОМ

Table with 2 columns: Time and Program Name. Includes programs like 'ЗУРХАЙ', 'ВКУСНО', 'ДЕТЕКТОР', etc.

Table with 2 columns: Time and Program Name. Includes programs like 'ЛУБЯНКА', 'АБИТУРИЕНТ', 'МЕСТО ВСТРЕЧИ ИЗМЕНИТЬ НЕЛЬЗЯ', etc.

СТС «БАЙКАЛ»

Table with 2 columns: Time and Program Name. Includes programs like 'МЕТЕОМИКС НА СТС-БАЙКАЛ', 'ЗИК И ЛЮТЕР', 'ПАПИНЫ ДОЧКИ', etc.

НТВ

Table with 2 columns: Time and Program Name. Includes programs like 'НТВ УТРОМ', 'АГЕНТ ОСОБОГО НАЗНАЧЕНИЯ', 'СЕГОДНЯ', etc.

5 КАНАЛ

Table with 2 columns: Time and Program Name. Includes programs like 'СЕЙЧАС', 'ОЛИМПИЙСКИЕ ИГРЫ ЖИВОТНЫХ', 'УТРО НА 5', etc.

Вторник, 10

ПЕРВЫЙ КАНАЛ

Table with 2 columns: Time and Program Name. Includes programs like 'ДОБРОЕ УТРО', 'КОНТРОЛЬНАЯ ЗАКУПКА', 'ЖЕНСКИЙ ЖУРНАЛ', etc.

«РОССИЯ»

Table with 2 columns: Time and Program Name. Includes programs like 'УТРО РОССИИ', 'С НОВЫМ ДОМОМ!', 'О САМОМ ГЛАВНОМ', etc.

Table with 2 columns: Time and Program Name. Includes programs like 'СПОКОЙНОЙ НОЧИ, МАЛЫШИ!', 'ПРЯМОЙ ЭФИР', etc.

КУЛЬТУРА

Table with 2 columns: Time and Program Name. Includes programs like 'ЕВРОНЬЮС', 'НАБЛЮДАТЕЛЬ', 'ИДИОТ', etc.

АРИГ УС

Table with 2 columns: Time and Program Name. Includes 'ВОСТОЧНЫЙ ЭКСПРЕСС', 'СПОРТ-ЭКСПРЕСС. ПОГОДА'.

Table with 2 columns: Time and Program Name. Includes programs like 'ВОСТОЧНЫЙ ЭКСПРЕСС. ПОГОДА', 'УЛАН-УДЭ: ИНСТРУКЦИЯ', etc.

ТИВИКОМ

Table with 2 columns: Time and Program Name. Includes programs like 'СЕРЕДИНА ЗЕМЛИ', 'ЗУРХАЙ', 'ГОРЯЧАЯ ЛИНИЯ', etc.

Table with 2 columns: Time and Program Name. Includes programs like 'АБИТУРИЕНТ', 'МЕСТО ВСТРЕЧИ ИЗМЕНИТЬ НЕЛЬЗЯ', etc.

СТС «БАЙКАЛ»

Table with 2 columns: Time and Program Name. Includes programs like 'МЕТЕОМИКС НА СТС-БАЙКАЛ', 'ЗИК И ЛЮТЕР', 'ПАПИНЫ ДОЧКИ', etc.

НТВ

Table with 2 columns: Time and Program Name. Includes programs like 'НТВ УТРОМ', 'АГЕНТ ОСОБОГО НАЗНАЧЕНИЯ', 'СЕГОДНЯ', etc.

5 КАНАЛ

Table with 2 columns: Time and Program Name. Includes programs like 'СЕЙЧАС', 'БУДДА, ПЧЕЛЫ И КОРОЛЕВА ГИГАНТСКИХ ШЕРШНЕЙ', etc.

Среда, 11

ПЕРВЫЙ КАНАЛ

Table with 2 columns: Time and Program Name. Includes programs like 'ДОБРОЕ УТРО', 'КОНТРОЛЬНАЯ ЗАКУПКА', 'ЖЕНСКИЙ ЖУРНАЛ', etc.

Table with 2 columns: Time and Program Name. Includes programs like 'ВЕЧЕРНИЕ НОВОСТИ', 'МЕЖДУ НАМИ, ДЕВОЧКАМИ', etc.

«РОССИЯ»

Table with 2 columns: Time and Program Name. Includes programs like 'УТРО РОССИИ', 'С НОВЫМ ДОМОМ!', 'О САМОМ ГЛАВНОМ', etc.

Table with 2 columns: Time and Program Name. Includes programs like 'ТАЙНЫ СЛЕДСТВИЯ', 'ЛЮБЛЮ, НЕ МОГУ!', etc.

КУЛЬТУРА

Table with 2 columns: Time and Program Name. Includes programs like 'ЕВРОНЬЮС', 'НАБЛЮДАТЕЛЬ', 'ИДИОТ', etc.

Table with 2 columns: Time and Program Name. Includes programs like 'ГИГАНТСКАЯ ЧЕРНАЯ ДЫРА', 'НАШЕ НАСЛЕДИЕ', etc.

АРИГ УС

Table with 2 columns: Time and Program Name. Includes programs like 'ВОСТОЧНЫЙ ЭКСПРЕСС', 'ТОЧКА ЗРЕНИЯ. ПОГОДА', etc.

ХАНИ НҮХЭСЭЛЬӨӨ ХАМТЫН ҮРЭ ДҮН

Июниин 28-наа июлиин 1 хүрэтэр Буряад ороноймнай ниислэл хото Улаан-Үдэдэ Монгол туургата уран зохёолшодой анха түрүүшын фестиваль республикын Уран зохёолшодой холбоной түрүүлэгшэ, арадай поэт, мэдээжэ санаартан, Россиин Ажалай Герой М.Р.Чойбоновой ударидалга доро баян программатайгаар эмхидхэгдэжэ, хүршэ Монгол ороной, Яхад, Эрхүүгэй областиин, Забайкалийн хизаарай уран бэлигтэн суглархан байна. Россиин болон Монголой соёлой хани харилсае улам найжаруулха зорилготойгоор ябуулагдаха хани нүхэсэлдэ монгол туургата арадуудай этническэ, соёлой, хэлэ бэшэгэй талаар хамтын, дүтын байдал найн үрэ нүлөө үзүүлхэ байна.

Правительствын байшангай тусхай зал соо суглархан монгол туургата уран зохёолшодто, Саха-Яхад Республикаһаа уригдаһан айлшад – уран зохёолшодто Буряад Республикын Правительствын Түрүүлэгшын орлогшо П.Л.Носков амаршалгын үгэнүүдые хэлэжэ, Россиин Азийн дэбисхэртэ ажаһуудаг арадуудай соёл, хэлэ бэшэг үлөөхэ, саашадань хүгжөөхэ, тиин үндэнэ яһатанай холбоо барисаа, бэе бэетэе харилсаа холбоогоо бэхижүүлхэ уран зохёолшодой үүргэ хадаа хүн зоной найн талые элшэ хүсөөрөө эблүүлэн хүгжөөхэ, мууе сараха гэнэн гүн удхатай, зорилготой гэжэ тэмдэглэбэ.

Монголой дэлхэйн оршолонгы бодожо үзэхэ зорилго табиһан хуралдаан ехэ удха шанартай. Үндэнэн литература хүгжөөлгэдэ найн үрэ нүлөөтэй жэл бүри эмхидхэгдэдэг Номой салон (дугуйлан) гол үүргэ бэелүүлдэг. Ажалай харилсаагаа үргэлжэлүүлэн, энэ салониной хүдэлмэридэ хүршэ Монголой, бусад республикануудай уран зохёолшодые хабаадуулбал, ехэ аша үрэтэй байха нэн. Кирилло-мифодиин уншалганууд, буряад литературынын сайт уншагшадые хонирхуулна. Тиимэһээ Монголд хэблэгдэдэг зохёолнууд бидэниие хонирхуулха, тон хэрэгтэй байха нэн, - гэнэн удхатай амаршалга хүргэһэн соёлой министр Т.Г.Цыбиков онслоо.

Амаршалгын үгэнүүдые хэлэһэн М.Р.Чойбонов монгол туургата арадай уран зохёолшодой анха түрүүшынхие эмхидхэгдэһэн фестивалиин үнгэргэгдэжэ байһанда үндэр сэгнэлтэ үгэжэ, Россиин Уран зохёолшодой холбоо-

ной түрүүлэгшэ С.Ганичевһаа халуун амаршалга булһанда хүргөө, ерээдүйн хамтын ажалда, хамтын суглуулбари бүтээлгэдэ энэ нэгэдэлэй эблэлэй үүргэ тон ехэ удха шанартай гэжэ тэмдэглэбэ. Арадайнгаа суута зоной нэрэнүүдые дээрэ үргэжэ ябаха тухай һануулаа. Онсолбол, БГУ-да Доржо Банзаровай 190 жэлэй ойн хүндэлэлдэ нэрынь бусааха, хамтын суглуулбари-номдо Буряад Республикаһаа мүнгэ заабол һомологдохо ёһотой гэнэн шанга асуудалнуудые табиһан байна. Буряад арадай бусад диалектээр хэлэ баяжуулха тухай хэлэбэ, айлшадтаа һүүлдэнэ хүндын тэмдэг хадагуудые барюулба.

Монголой делегациин хүтэлбэрилэгшэдэй нэгэн Д.Дарьсүхбаатар бултаниие амаршалжа, монгол хэлэ бэшэг хүгжөөлгэдэ, уран зохёолшодой хани харилсаанда найн үрэ нүлөөтэй эблэл байгуулха хадаа олдошогүй, ехэ удха шанартай гэжэ хэлэбэ. Удаадахи фестивалая Монголд үнгэргэхые дурадхаа. Монголой Уран зохёолшодой холбоной харюусалгата секретарь Володя Сэлэнгэ үгэ абажа, Монголһоо айлшалан бууһан 16 поэт, уран бэшээшэд зохёохы ажалаараа харилсаха, хани нүхэсэлөө улам бэхижүүлхэ зорилготой гэнэн үгэнүүдээр халуун амаршалга хүргөө. Иимэ үүргэтэй монгол туургата арадуудай эблэл байгуулха тухай дурадхал Россиин арадай артист, уран зохёолшо Д.Н.Сультимов уридшалан оруулһан байна гэжэ тэмдэглэхээр.

Саха-Яхад Уран зохёолшодой холбоной түрүүлэгшэ Н.И.Харлампиева, поэт Ольга

Хайрботова гэгшэд үнэн сэдхэлэйнгээ үнэтэ үгэнүүдые хэлэжэ, гүрэнһөө найн дэмжэлгэтэй, салинтай, тюрк хэлэтэйшые һаа, найн харилсаатай анхан байһандаа, энэ ехэ удхатай фестивалда уригдаһандаа баяраа мэдүүлэ. “Чингис хаанай нюуса” гэнэн фильм табиһан А.Борисовай зохёол, Ердын нааданда суг хабаадаһаннай эб найрамдалта нүхэсэлдэ нүлөөлөө гэжэ тэмдэглэбэ.

Буряадай арадай поэт А.Г.Румянцев (Эрхүү) үгэ хэлэхэдэ, “Алтаргана” найндэрэй уран бэлигтэниие суглуулаа һаань, харин манай эблэл олон газарай уран зохёолшодые нэгэдүүлнэ гэшэ. Анхан Монгол оронтой харилсаамнай бүри дүтэ байгаа нэн, тэрэнай мүнөө улам бэхижэхэ байха” гэнэн этигэл найдалаа мэдүүлбэ.

Монгол туургата арадай уран зохёолшодой анха түрүүшын фестиваль эмхидхэлгэдэ эдэбхи үүсхэл гаргаһан М.Р.Чойбоновто баяраа мэдүүлһэн уран зохёолшо, поэт, журналист Батожаргал Гармажапов (Забайкалийн хизаар) эндэ ерэнхэндэ, эмхитэй эхилһэн, үнгэржэ байһан гүн удхатай хуралдаанда үндэр сэгнэлтэ үгөө.

Соёлой министрствын тухай мэргэжэлтэ В.И.Ковалев урда гаража, Россиин Федерациин Буряад Республикын, Тыва Республикын, Саха (Яхад) Республикын, Эрхүүгэй областиин, Забайкалийн хизаарай, КНР-эй Дотор Монголой, Монголой уран зохёолшодой уулзалгын дүнгөөр Хани харилсаанай протоколтой танилсуулһанайн удаа түлөөлэгшэдэнь гараа табиһан байна. Тиигэжэ Монгол туургата уран зохёолшодой эблэл байгуулагдаа.

“Историко-литературные связи тюрко-монгольских народов” гэнэн темээр түүхын эрдэмэй доктор, Буряадай арадай поэт, уран зохёолшо А.Л.Ангархаев, “Литература общемонгольского периода (13-17 в.в.) как основа современной бурятской литературы” гэнэн темээр хэлэ бэшэгэй эрдэмэй доктор, БГУ-гай профессор Е.Е.Балданмаксарова, «Фольклорно-художественные элементы в бурятских летописях» гэнэн темээр хэлэ бэшэгэй эрдэмэй кандидат, доцент, РАН-ай СО-гой Монгол, буддын шажан болон түбэд шэнжэлэлгын институтдай ахалагша эрдэмтэ хүдэлмэрилэгшэ Л.Б.Бадмаева гэгшэд элидхэбэ. Үглөөдэрынэ Ээдын аймаг, июниин 30-да Кабанскын аймаг (Байгал далай), июлиин 1-дэ айлшад Сурхарбаанда ошоһон байна. Үндэнэн литература баяжуулха, элдэб яһатанай уран зохёолшодой харилсаа бэхижүүлхэ үүргэтэй Монгол туургата арадай эблэлэй хүдэлмэридэ зохёохы амжалта хүсэе!

Бэлигма ОРБОДОЕВА.
Радна-Нима
БАЗАРОВАЙ фото.

Монгол туургата уран зохёолшодой I уласхоорондын фестиваль

НЭГЭ ЭРМЭЛЗЭЛТЭЙ, НЭГЭ ЗОРИЛГОТОЙ...

М.Р.Чойбонов Монголой уран зохёолшодтой

аймаг), П.Бүхбат (Дорногови аймаг), П.Батнайрамдал (Улаан-Баатар), Р.Лхамрагчаа (Улаан-Баатар), Р.Мүнхнаран (Эрдэнэтэ хото), Б.Отгонбаяр, П.Энхтур гэгшэд олон номууды зохёожо хэблүүлхэн, Монголой Уран зохёолшодой холбооной шагналнуудта хүртэһэн, Монголдоо нэрэ солотой, мэдээжэ яруу найрагшад юм.

Москва хотодо мүнөө ажаһуудаг, уран зохёолшын зам харгы Буряадта эхилхэн Андрей Румянцев зохёохы ажал тухайгаа хөөрөөд: "Монголой элитэ уран зохёолшод Сономын Удвэл, Бэгзийн Явуухулан, Жамбын Дашдондог гэгшэдтэй нягта холбоо барисаатай, тэдэнэй шүлэгүүдые оршуулдаг байгаа, харилсаа холбоого хойшоодоо бэхжүүлэе, ажалаа суг хамта ябуулая, Россиин Уран зохёолшодой холбоондо хүдэлжэ байгаа сагтаа Монгол туургата уран зохёолшодой эблэлдэ али болохоор туһалхаб", - гэжэ тэрэ мэдүүлбэ. Монголой уран зохёолшод тус тустаа һанамжануудаа хубаалдаад, һайхан уулзалга боложо байна, дахин Улаан-Баатарта уулзахабди, шүлэгүүдэй согсолбори суглуулаад, хамтаараа хамһаад, ном хэблэхэ байгаабди гэхэ мэтэ һонин-һонин дуралханууды оруулба. Булган аймаг тоонтотой, мүнөө Эрдэнэт хотодо ажаһуудаг Р.Мүнхнаран, дүрбэн үхибүүдэй эжы: "Иигэжэ саналаа хубаалдажа, амидарал, жаргал, хайра сэдхэл тухай шүлэгүүдээ андалдажа байхамнай сайхан байна, эндэ олон нүхэдтэй болобоб", - гээд бидэндэ дуулгаба. Буряадай яруу найрагша Нина Артугаева: "Мүнхнарантай нягта холбоотой хүдэлхэ, шүлэгүүдэйнгээ оршуулга хэхэ, эжын сэдхэл, эжын энхэрэл тухай бэшэдэг бидэ хоёр үгээ ойлголсожо, нүхэд болобобди", - гээд тэмдэглэбэ.

Байгал далайн арюухан уһанда сүршүүлээд, тунгалаг һайхан агаараар амиллаад, хүсэ шадал абабабди, сэдхэлдэмнай сэсэг бадарна гээд, яруу найрагшад зүрхээ уяруулан, нүдээ уһатуулан хэлэхэдэнэ, Байгал далайн

Бурхан багшын хүрэгэй дэргэдэ

Булат Аюшеев, Николай Хосомоев, Андрей Румянцев

хүбөөдэ шэнэ шүлэгүүд мүнделнэл хадаа гэжэ һанамаар байгаа һэн. Монгол яруу найрагшадой огсом ордоһотойгоор шүлэгүүдээ уншахадань, амисхалаа татан, шэмээгүй болонобди. Яруу найрагшад өөрын юртэмсэтэй, яруу найрагта оршуулга хэрэггүй гэнэнһье бодол толгойдо ороно.

Буряадай элитэ поэт Баир Дугаров ородоорһье, монголоорһье шүлэгүүдээ уншаба. Айлшад һонирхолоо алдангүй, халуунаар альгаа ташана. "Буряад үнэн" хэблэй байшангай түлөөлэгшэ, Буряадай арадай поэт Чингис Гүруев "Байгал", "Бай-

кал", "Одон", "Морин хуур" сэтгүүлнүүдээ, "Буряад үнэн" сониноо айлшадтаа бэлэг бариба. Буряадай Уран зохёолшодой холбооной гэшүүд Баир Дугаров, Чингис Гүруев, Светлана Нестерова, Татьяна Григорьева, Анна Виноградова, Николай Хосомоев, Дулгар Доржиева болон бусад шүлэгүүдээ уншажа, бодожо байһан бодолоо дамжуулба.

"Бэе бэе мэдэхэ боложо, танил тала боложо байхамнай ехэ дэмбэрэлтэй гээшэ. Би маша ехэ баяртай байнаб. Уран шүлэгөө, үльгэр туужаа, үгүүлэл романаа олондо дамжуулжа, дэлгэрүүлжэ, сонирхуулжа байхамнай гол шухла ажал болоно. Хамтаараа нэгэ замтай, нэгэ санаатай, нэгэ эрмэлзэлтэй ажаллахабди гэжэ найдажа байнаб, гээд Буряадай Уран зохёолшодой холбооной түрүүлэгшэ Матвей Рабданович Чойбонов түгэсхэлдэ хэлэбэ.

"Буряад үнэн" сониной сайт бидэнэй холбоо барисаанда туһалха, нюур нюураараа уулзажа, һанал бодолооро хубаалдажа, дуугаа андалдажа байхамнай һайхан байна гэжэ тобшолол хэгдэбэ.

Арюухан Байгалай аршаанаар сүршүүлээд, толгойдоо шэнэ бодолнууды түрүүлээд, хүсэ шадал нэмээд, сээжэ сэдхэлдээ сэсэг бадараһан яруу найрагшад шэнэ-шэнэ эрхим шүлэгүүдээ бидэндээ бэлэглэхэнэ дамжаггүй.

Намжилма БАЛЬЖИНИМАЕВА.

**ЗЭДЫН
ЗЭРЭЛГЭЭТЭ
ТАЛАДА ШҮЛЭГ
ЗЭДЭЛБЭ**

Монгол туургата арадуудай уран зохёолшодой нэгэ дугаар фестивалиин хоёрдохи үдэр Зэдын зэрэлгээтэ талада ажалаа ябуулба. Монгол оронһоо, Яхадһаа ерэнэн айлшад Буряадай элитэ эрдэмтэн Доржи Банзаровай хүшөөдэ хүндэлэн дохибо.

Барималша Г.Васильевай бүтээһэн хүшөөгэй нюур талада аржыса иигэжэ бэшээтэй: "Оршолонто юртэмсын нюусанууд руу түрүүшын зүргэ гаргаһан хүнэй урда, уг удамайнь урда мүнхэ саг һүгэдэн талархалаа мэдүүлнэ". Поэт Баир Дугаров гүнзэги удхатай үгэнүүдые оложо, олоной шэбшэн һанаһан һанал шулуун дээрэ һиилээ. Зэдынхид хүхэ сэнхир хадагаа дэлгэн, һү тарагай дээжээр холын айлшадые угтан абаба. Түүхын багша Борис Шойнхорович Дамбаев айлшадта нюотаг нуга тухайгаа һонин мэдээнүүдые хөөрэбэ. Халха Монголһоо анхан сагта нүүжэ ерэнэн сартуулнууд Зэдын урадхалай юһэн голнуудаар нюотагжан ажаһуудаг байна. СССР-эй арадай артистнууд Найдан Гендунова, Содном Будажапов, Дугаржаб Дашиев, эрдэмтэн Сергей Чагдуров гэгшэд Тори нюотагһаа гарбалтай юм гээд, багша омогорхол дүүрэн хөөрэнэ. Сартуул-Гэгээтын дасан ерэжэ мүргэбэбди. Ямарһье зэмгүй хүнүүдые түрмэ түлшэдэ хаадаг хатуу шэрүүн жэлнүүдтэ энэ дасанай 108 ламанар ба хубарагууды табан машинада һуулгаад, Хяагта руу абаашаһан юм. Хэниинһье нюотаг ороноо бусаагүй. Тэдэнэй нэрэнүүд стелэ дээрэ бэшэгдэжэ мүнхэлэгдэнэн юм. Сартуул-Гэгээтын дасание Матвей Рабданович Чойбонов бариһан, энэ барилгын түлөө "Буряад Республикын габыята барилгашан" гэнэн нэрэ зэргэдэ хүртэһэн. Харин мүнөө Матвей Рабданович монгол туургата арадуудай уран зохёолшодой холбоо

барисаа бэхжүүлжэ, эб нэгэдэлэй, эб нүхэсэлэй һуури табижа, Монгол туургата уран зохёолшодой эблэл байгуулжа ябана. Дасанай талмай дээрэ эбтэй дүрбэндэ табяатай хүшөө байна. Эбтэй дүрбэн тухай домог М.Р.Чойбоновой хөөрэхы соносоод, саашаа Сартагтэ гэжэ хүнды ошобобди. Дармаа хамба ламын хатуу шэрүүн сагта хоргодожо байһан газарта хүрэхэ мүргэбэбди. Гурбан жэлһээ үлүү эндэ хоргодожо байхадань, ториинхид эдэе унда асаржа үгэдэг байгаа юм. Һүүлдэ Сталинай зарлигаар Лубсан Дармаев Ивалгын дасанай хамба болоод, Буддын шажан мүргэл хэргээхэ хэрэгтэ тон ехэ ажал хэһэн хүн юм. Сартагтэ хүндыдэ Дармаа хамбада зорюулжа, субарга баригдаһан байна.

**БАЙГАЛ ДАЛАЙН
ХҮБӨӨДЭ ШҮЛЭГ
МҮНДЭЛНЭ**

Фестивалиин гурбадахи үдэр Байгал далайн эрьедэ Энхэлугта үнгэрбэ. Монгол оронһоо ерэнэн уран зохёолшод Н.Дагвадорж (Булган аймаг), Н.Сүхдорж (Сэлэнговий аймаг), Ц.Батням (Умнговий аймаг), Д.Дарьсүхбаатар (Улаан-Баатар хото), С.Амартайбан (Сүхбаатар аймаг), А.Лхагва (Дундаговий аймаг), Ж.Баяржаргал (Түб аймаг), Х.Эрдэнэбаатар (Хобд

Сартуул-Гэгээтын дасанай хажууда

Авторай фото-зурагууд.

Table with 2 columns: Time (13.00-23.35) and Program Name (e.g., 'М/С "ПИНГВИНЫ ИЗ "МАДАГАСКА-РА"', 'Т/С "УНИВЕР"').

ТИВИКОМ

Table with 2 columns: Time (06.05-07.30) and Program Name (e.g., '20.00 "СЕРЕДИНА ЗЕМЛИ". "ЗУРХАЙ"', '09.30, 11.00, 12.00, 13.00, 14.00, 15.00, 16.00, 17.00, 19.30, 21.30, 23.00, 01.00 НОВОСТИ ДНЯ').

Table with 2 columns: Time (07.50-01.50) and Program Name (e.g., '20.20 "ГОРОДСКИЕ ИСТОРИИ". ХХ ВЕК', 'НОВОСТИ ДНЯ, "ЗУРХАЙ"', 'ЕВРОМАКС. ОКНО В ЕВРОПУ').

Table with 2 columns: Time (03.20-17.30) and Program Name (e.g., 'НОЧНОЙ КАНАЛ НА ТИВИКОМЕ', 'СТС «БАЙКАЛ»', '05.55, 07.00, 09.20, 11.05, 12.05, 13.05, 17.05, 18.50, 20.05, 21.55, 23.45, 00.05, 00.50, 01.30, 01.50 МЕТЕОМИКС НА СТС-БАЙКАЛ').

Table with 2 columns: Time (19.00-22.25) and Program Name (e.g., '"НЕРЕАЛЬНАЯ ИСТОРИЯ" САТИРИЧЕСКИЙ АЛЬМАНАХ', 'Х/Ф "УБОЙНЫЕ КАНИКУЛЫ"', 'СКЕТЧ-ШОУ "ВАЛЕРА TV"').

НТВ

Table with 2 columns: Time (07.00-22.25) and Program Name (e.g., '"НТВ УТРОМ"', 'Т/С "АГЕНТ ОСОБОГО НАЗНАЧЕНИЯ"', '14.00, 17.00, 20.00 "СЕГОДНЯ"').

Table with 2 columns: Time (00.15-06.00) and Program Name (e.g., '"СЕГОДНЯ. ИТОГИ"', 'Т/С "ГЛУХАРЬ. ПРОДОЛЖЕНИЕ"', 'Т/С "ДЕТЕКТИВ РАШ"').

5 КАНАЛ

Table with 2 columns: Time (11.00-05.00) and Program Name (e.g., '11.00, 13.00, 16.30, 19.30, 23.00 "СЕЙ-ЧАС"', 'Д/Ф "ОБИТАТЕЛИ ПРОБКОВОГО ЛЕСА"', '"УТРО НА 5"').

Четверг, 12

ПЕРВЫЙ КАНАЛ

Table with 2 columns: Time (06.00-04.00) and Program Name (e.g., '"ДОБРОЕ УТРО"', '13.00, 16.00 НОВОСТИ', '"КОНТРОЛЬНАЯ ЗАКУПКА"').

«РОССИЯ»

Table with 2 columns: Time (06.00-15.50) and Program Name (e.g., '"УТРО РОССИИ"', '"С НОВЫМ ДОМОМ!"', '"О САМОМ ГЛАВНОМ"').

Table with 2 columns: Time (16.45-01.40) and Program Name (e.g., 'Т/С "КРОВИНУШКА"', 'Т/С "СРОЧНО В НОМЕР"', '"СПОКОЙНОЙ НОЧИ, МАЛЫШИ!"').

КУЛЬТУРА

Table with 2 columns: Time (07.30-19.00) and Program Name (e.g., '"ЕВРОНЬЮС"', '"НАБЛЮДАТЕЛЬ"', '21.10 Т/С "ИДИОТ"').

АРИГ УС

Table with 2 columns: Time (07.00-07.30) and Program Name (e.g., '08.00, 09.00, 23.00, 00.30 "ВОСТОЧНЫЙ ЭКСПРЕСС". ПОГОДА', '"ИОРДАНИЯ - СТРАНА ЧУДЕС". Ч 1').

Table with 2 columns: Time (07.40-23.35) and Program Name (e.g., 'ПОГОДА', 'М/Ф "УЛАН-УДЭ: ИНСТРУКЦИЯ". НОВОСТИ ШОПИНГА И РАЗВЛЕЧЕНИЙ.', '"СМЕШАРИКИ" НА "АРИГ УСЕ"').

ТИВИКОМ

Table with 2 columns: Time (06.05-11.05) and Program Name (e.g., '20.00 "СЕРЕДИНА ЗЕМЛИ". "ЗУРХАЙ"', '06.30, 09.30, 11.00, 12.00, 13.00, 14.00, 15.00, 16.00, 17.00, 19.30, 21.30, 23.00, 01.00 НОВОСТИ ДНЯ').

Table with 2 columns: Time (12.05-03.20) and Program Name (e.g., 'Х/Ф "ЛЮБЯНКА"', '18.50 "АБИТУРИЕНТ"', '13.05 Х/Ф "МЕСТО ВСТРЕЧИ ИЗМЕНИТЬ НЕЛЬЗЯ"').

СТС «БАЙКАЛ»

Table with 2 columns: Time (05.55-02.55) and Program Name (e.g., '07.00, 09.20, 11.05, 12.05, 13.05, 17.05, 18.50, 20.05, 21.55, 23.45, 00.05, 00.50, 01.30, 01.50 МЕТЕОМИКС НА СТС-БАЙКАЛ').

Пятница, 13

ПЕРВЫЙ КАНАЛ

Table with 2 columns: Time (06.00-05.35) and Program Name (e.g., '"ДОБРОЕ УТРО"', '13.00, 16.00 НОВОСТИ', '"КОНТРОЛЬНАЯ ЗАКУПКА"').

«РОССИЯ»

Table with 2 columns: Time (06.00-16.45) and Program Name (e.g., '"УТРО РОССИИ"', '"С НОВЫМ ДОМОМ!"', '"О САМОМ ГЛАВНОМ"').

Table with 2 columns: Time (18.50-03.05) and Program Name (e.g., 'Т/С "СРОЧНО В НОМЕР"', 'Т/С "СПОКОЙНОЙ НОЧИ, МАЛЫШИ!"', 'ТОРЖЕСТВЕННАЯ ЦЕРЕМОНИЯ ОТКРЫТИЯ ХХІ МЕЖДУНАРОДНОГО ФЕСТИВАЛЯ "СЛАВЯНСКИЙ БАЗАР В ВИТЕБСКЕ"').

КУЛЬТУРА

Table with 2 columns: Time (07.30-02.55) and Program Name (e.g., '"ЕВРОНЬЮС"', '11.00, 16.40, 20.30, 00.15 НОВОСТИ КУЛЬТУРЫ', 'Д/Ф "БУЛГАР И СВИЯЖСК. ПОД ОДНИМ НЕБОМ, НА ОДНОЙ РЕКЕ"').

АРИГ УС

Table with 2 columns: Time (07.00-19.30) and Program Name (e.g., '19.30, 23.00 "ВОСТОЧНЫЙ ЭКСПРЕСС"').

Table with 2 columns: Time (07.30-01.00) and Program Name (e.g., '"ТОЧКА ЗРЕНИЯ". ПОГОДА', 'М/Ф "УЛАН-УДЭ: ИНСТРУКЦИЯ". НОВОСТИ ШОПИНГА И РАЗВЛЕЧЕНИЙ.', '"СМЕШАРИКИ" НА "АРИГ УСЕ"').

ТИВИКОМ

Table with 2 columns: Time (06.05-09.00) and Program Name (e.g., '20.00 "СЕРЕДИНА ЗЕМЛИ". "ЗУРХАЙ"', '09.30, 11.00, 12.00, 13.00, 14.00, 15.00, 16.00, 17.00, 19.30, 22.30, 01.45 НОВОСТИ ДНЯ').

Table with 2 columns: Time (10.30-02.35) and Program Name (e.g., 'Т/С "КАК СКАЗАЛ ДЖИМ". "ЗУРХАЙ"', '"ЛОЛИТА. БЕЗ КОМПЛЕКСОВ"', 'Х/Ф "ЛЮБЯНКА"').

СТС «БАЙКАЛ»

Table with 2 columns: Time (05.55-02.35) and Program Name (e.g., '07.00, 09.20, 11.05, 12.05, 13.05, 17.05, 18.50, 20.05, 21.55, 23.45, 00.25, 00.50, 01.30, 01.50 МЕТЕОМИКС НА СТС-БАЙКАЛ').

Table with 2 columns: Time (22.30-03.50) and Program Name (e.g., 'ШОУ-ПРОГРАММА "ХОРОШИЕ ШУТКИ. ВЕДУЩИЕ - МИХАИЛ ШАЦ, ТАТЬЯНА ЛАЗАРЕВА И АЛЕКСАНДР ПУШНОЙ"', 'Х/Ф "ПЯТНИЦА"').

НТВ

Table with 2 columns: Time (07.00-06.05) and Program Name (e.g., '"НТВ УТРОМ"', '"КУЛИНАРНЫЙ ПОЕДИНОК" С ОСКАРОМ КУЧЕРОЙ', '"ЖЕНСКИЙ ВЗГЛЯД"').

5 КАНАЛ

Table with 2 columns: Time (07.00-01.00) and Program Name (e.g., '11.00, 13.00, 16.30, 19.30 "СЕЙ-ЧАС"', '07.10 "МОМЕНТ ИСТИНЫ"', '"УТРО НА 5"').

Суббота, 14

ПЕРВЫЙ КАНАЛ

Table with TV program schedule for the first channel on Saturday, July 14th, listing times and program titles.

«РОССИЯ»

Table with TV program schedule for the Russia channel on Saturday, July 14th.

Воскресенье, 15

ПЕРВЫЙ КАНАЛ

Table with TV program schedule for the first channel on Sunday, July 15th.

«РОССИЯ»

Table with TV program schedule for the Russia channel on Sunday, July 15th.

КУЛЬТУРА

Table with TV program schedule for the Culture channel on Sunday, July 15th.

Table with TV program schedule for the first channel on Saturday, July 14th, continuing from the previous block.

КУЛЬТУРА

Table with TV program schedule for the Culture channel on Saturday, July 14th.

Table with TV program schedule for the first channel on Saturday, July 14th, continuing from the previous block.

АРИГ УС

Table with TV program schedule for the Arig Us channel on Saturday, July 14th.

ТИВИКОМ

Table with TV program schedule for the Tivikom channel on Saturday, July 14th.

Table with TV program schedule for the first channel on Saturday, July 14th, continuing from the previous block.

СТС «БАЙКАЛ»

Table with TV program schedule for the SCS Baikal channel on Saturday, July 14th.

Table with TV program schedule for the first channel on Saturday, July 14th, continuing from the previous block.

НТВ

Table with TV program schedule for the NTV channel on Saturday, July 14th.

5 КАНАЛ

Table with TV program schedule for the 5th channel on Saturday, July 14th.

Table with TV program schedule for the first channel on Sunday, July 15th, continuing from the previous block.

АРИГ УС

Table with TV program schedule for the Arig Us channel on Sunday, July 15th.

ТИВИКОМ

Table with TV program schedule for the Tivikom channel on Sunday, July 15th.

СТС «БАЙКАЛ»

Table with TV program schedule for the SCS Baikal channel on Sunday, July 15th.

Table with TV program schedule for the first channel on Sunday, July 15th, continuing from the previous block.

Table with TV program schedule for the first channel on Sunday, July 15th, continuing from the previous block.

НТВ

Table with TV program schedule for the NTV channel on Sunday, July 15th.

Table with TV program schedule for the first channel on Sunday, July 15th, continuing from the previous block.

5 КАНАЛ

Table with TV program schedule for the 5th channel on Sunday, July 15th.

10 июля в 18:30 Бурятский театр драмы приглашает на концертную программу...

В программе принимают участие ведущие артисты театра: О.Бабуев, М.Зориктуева, Н.Мунконова, Т.Бальжанова, Д.Тангатава...

Справки по телефонам: 222537, 222554.

Фонд «Буряад зураг» объявляет набор учеников по специальностям: скульптура, обработка камня. Тел.: 65-90-53.

Кредит на перемены к лучшему!

Кредит наличными до 1 000 000 рублей. Одобрение за 10 минут. Получение по 2 документам.

(3012) 44-33-33

г. Улан-Удэ, пр. 50 лет Октября, д. 6. 8-800-200-95-50 www.rencredit.ru

Ренессанс Кредит. Живи сейчас.

СУММА КРЕДИТА ОТ 30 000 ДО 1 000 000 РУБЛЕЙ. ГОДОВАЯ СТАВКА 22,9%. СРОК КРЕДИТА ОТ 6 ДО 45 МЕСЯЦЕВ. БЕЗ КОМИССИИ. НЕ ЯВЛЯЕТСЯ ПУБЛИЧНОЙ ОФЕРТОЙ. РЕШЕНИЕ ПО КРЕДИТУ ПРИНИМАЕТСЯ ПО УСМОТРЕНИЮ БАНКА.

Уласхоорондын IV хүгжэмтэ фестиваль

НҮҮДЭЛШЭДЭЙ АЯ ДУУН

Долоон харын 11-13-най үдэрнүүдтэ Улаан-Үдэ хотодо Уласхоорондын «Нүүдэлшэдэй ая дуун. Байгал-Буряад орон» гэнэн хүгжэмтэ IV Уласхоорондын фестиваль үнгэрхэ гэжэ бэлдхэлэй хүдэлмэринүүд ябуулагдажа байна.

«World music» – «Хүгжэмэй юртэмсэ». Энэ шэглэлээр туршалгануудые хэдэг бэ-

лигтэндэ энэ нааданай үүдэнүүд нээлгэтэй гэхэ гү, али хүгжэм дуунай талаар арадай зохёолнууд дээрэ үндэлхэн найруулгануудые хүлээжэ абаха наадан гэшэ гэжэ ойлгохо ёһотойбди. Эрхэ сүлөөгэй ёһотойл хүлдэ гэхэдэ, алдуугүй нүүдэлшэдэй соёлһоо набагша татаһан ая дуунууд тэрэл сүлөөтэ зоной ажабайдал, харилсаанууд сооһоо мүндэлхэн мүн лэ сүлөөтэ хүгжэм дуунууд гэшэ гэнэн ойлгосо болохоёо

байһан энэ фестивалиин үндэлхэн гээл даа. Тиимэһээ эндэ хабаадахаяа Бразилиһаа, Африкын гүрэнүүдһээ, Дотор Монголһоо, Франциһаа буужа ерэхэ мэргэжэлтэ хүгжэмшэд хүлээгдэнэ.

Мүнөө жэлэй Ехэ наадан гурбан талмай дээрэ үнгэрхэ: Буряадай драмын театрай, Дээдэ-Онгостойн Хизаар ороноо шэнжэлгын үзэсхэлэнгэй, Гүрэнэй филармониин. Буряад театрай тайзан дээрэ июлиин 11-12-

"МОКОМБА" (Зимбабве) бүлгэм

ой үдэрнүүдтэ дуу хүгжэмөө дэлгээд, 13-най үдэр Дээдэ-Онгостой руу «нүүжэ», тэндээ OPEN-AIR тайзан нээхэ юм. Тиихэдэ Гүрэнэй филармониин танхим соо эдэ гурбан үдэрэй туршада кинофильмнүүд харуулагдаха байна: Баяр Дышеновэй «Эхын захяа», «Сансар» студиин буулгаһан Шэнэхээн буряадуудай ажабайдал тухай гурбан баримтата фильмнүүд, тиихэдэ найруулагша Бямба-сүрэнгийн Даваагай «Чингис-Хаанай хоёр морин» гэнэн фильм. Һүүлдэ нэрлэгдэнэн энэ фильм соо 2009 оной «Нүүдэлшэдэй ая дуунда» хабааһан дуушан Урнаа Шахар-Тугша гол нюурта наадаха байна.

Дээдэ-Онгостойн Хизаар ороноо шэнжэлгын үзэсхэлэндэ Италиин Марко Бравурын «Олон янзын хубинуудые эблүүлжэ бүтээһэн зохёолой хэлэн» («Языки мозаики») гэ-

һэн үндэлхэн заншалда эсэргүүсэжэ, ерээдүүдэ хандаһан удхатай харалга эмхидхэгдэхэ, тиигэжэ энэ жэлэй наадан гансашье хүгжэм дуунай бэшэ, мүнөө үеын үндэлхэн урлалай наадан боложо үргэдэхэ гэжэ ойлгохо болонобди.

Ехэ нааданай гол тайзан дээрэ дэлхэйдэ мэдээжэ буряад дуушан НАМГАР, Дотор Монголой ANDA UNION, Нигер Республикын BOMBINO, Зимбабве ороной МОКОМБА гэгшэдтэй уулзагдаха, тиихэдэ OPEN-AIR тайзан дээрэ Бразилиин «BAIANASISTEM» бүлгэм, UULZALGA гэжэ француз-буряад трио, ДАША БАСКАКОВА, Москвагай CIS-FINITUM гэгшэд дуу хүгжэмөө дэлгэхээр хүлээгдэнэ.

Юрэдөөл, гайхалтай һонин уулзалганууд болохоо байна гэжэ ойлгомоор, хаража хужарлыт даа, хүндэтэ нүхэд. **Н.ШАБАЕВ.**

"Алтаргана-2012" уласхоорондын нааданиие угтуулан

УГАЙ ЗАМААР

(Гурбалжан үлхөө шүлэгүүд)

А.БАТОМУНКУЕВАЙ фото.

1. Шэл түмэрөөр шэнхинээд, Шэнэ сагай гүйдэл Үй түмэнэй хүлгөөн соогуур Үрдишэгүй түргэнөөр Хайшаншьеб даа тэгүүлхэдэнэ, Харин сэдхэлни Оршон тойроо юрэнхые Ойлгонгүй эндүүржэ, Хээрын халхи дахалсаад, Дайдын үргэнөөр түгэншэлөө... Хэлэхэ үгэ олонгүй, Хэндэшье хандахаа мэдэнгүй, Мориео үгылхэн монголдол, Отоогоо ханаһан хамнигандал, Бугын дуугаар урамдана, Шонын уянгаар улина: "Домогойм эхин - Буряадни, Обогойм удха гарбални Аса бүхэтэй алтарганада Арад зонойш дундаһаа Улаашамни алим бэ, Угай замни хаана бэ?"

2. Угаа уһанда хаяһан Үе сагта ургабашье, Юртэмсэдэ ажаמידараа "Юун? Хэн? – гэшэби гэжэ Голхорбошье, гажарбашье, Голын олохоо һэдэнэб. Ойндоо ойлгожо ядабашье, Зүүдэ зүндөө үзэнэб- Хулһан лимбын аялгаар Хулинсагай дуу жэмбүүрдэжэ, Хун шубуундал сэдхэлни Хурылахадана түүрээлгээр...

3. Үнжэгэн эхээ дуудаһан Үншэн сагаан ботогондол Түүрэн, түүрэн Буряадаа Түшэглэн дуулахадам, Угайм мүнгэн һахюуһадни Урдын жэнхэн гуламтаһаа Аба эжынэрэйм аялгаар Аянга нэмээн жэнгирибэ гү, Тоонто нютагтам дуудажа, Төөриһэн хүнэһием найжалба гү, Тала дайдынгаа үргэнһөө Тамир шэнээ абажа, Аршаан булагайнь сэбэрһээ Амин бээ арюудхажа, Зориг хүсэлөө далижуулам, Зол заяагаа дархалһам Гал уһандал дамжан ерээ. Гарбалһаа үгтэнэн хүлдэмни Улаашанай жолоо барижа, Угай замаар тэгүүлбэ.

***

Элдин түрэл талынгаа Эшхэрмэ халхиение шагнахадам,

Аба эжынэрэйм татаһан Анханай дуундал танилхан.

Хүһөө шулууд дуугайшье һаа, Хүхинэн жэнгирибэ хэбэртэй. Ая гангаар хангалтаад, Анхан үе анхилһандал.

Жэнгир-жэнгир жэрьегшэ Жэнхэн Буряад талаая Дуунай ирагууе шэлэжэ, Дурдахал абыас түрэнэл даа.

Нэгэтэ бэшэ эндэ түрэнэнөө Гэнтэдэ ойндоо ойлгоолби. Эшхэрмэ халхиение шагнаархан, Энхэрэн саанаһаа дуулагдана.

***

Буряадтаа түрэжэ, Буряадтаа наһалха-

Тумур ГОМБОЖАПОВ

Буянтай хүнэй Үйлэ юм даа.

Хүн болоһооршни, Хүлэг үүрэнээхэ. Алхам хэхэдэшни, Аба эжынэр үрээлхэ. Ая гангада, Аянай шубуудта Уян сэдхэлни Уярмаар дуратайл юм. Үргэн талын, Үндэр майлын Һалхилма дуунууд Һанаандам тааруул юм. Бурхантай, Буянтай ябах- Буряад хүнэй Үндэр хуби заяа. Эдлэхээ һэдэнэлби, Эрхимдэ һураналби. Нара һараһаа, Гал уһанһаа Наһаараа һуранаб.

ДАЙН

Уран үгын долгин дээрэ

Энэ ушар городто болоо нэн. Ойһоо ехэшье холо бэшэ хоёр дабхар модон гэртэ найман үрхэ айл ажаһуудаг байгааби. Нэгэтэ зун гэрийнхээ урда талада багашаг газар хорёолжо, ногоон ургамал тариха гэжэ шиидэбэб. Энэниие бээлүүлхын тула тэндэ үнинэй һуужа һууһан ульянгирай үмхиржэ байһан гурбан түгсүүл малтажа хаябаб. Нэгэнэйн доро бага улаан шоргоолжонуудай ехэ үүр – байра байжа, яахабши, тэрэниие үгы хэхэл баатай бологдобо.

Тэрэ зундаа муу һайншые һаань, огородой ногоон эдегээр болсолдожо, сүлөө сагаа үнгэргэжэ байбаб. Харин нүгөө зунинь намда гэр байраһаа үлдүүлһэн улаан шоргоолжонуудни дахинаа огород соомни хаанаһаашыеб ерэшэнхэйнууд, шэнээр түбхинэжэ эхилбэ. Гэрнай яһала үндэршэг шулуун завалин дээрэ табяатай байгаа, үшөө тийхэдэ тэндэһэнь хажуу тээшээ 40-50 см. болохо зайда газараар цементээр шудхагданхай нэн. Улаан шоргоолжонууд газартахи цемент хушалта доро байрлажа, би зунай эхин һарада ямар оншотойгоор огород соохоноо ажаллажа байгаабиб, тон тиимээр лэ, юрэдөөшье дүүрэгжэ дууһашагүй ажала хэжэ, хүл доогуурни харайлдаха юумэд. Яахамни гэшэб? Эдэ багахан амитадые дахинаа үлдэжэ, үгы хэхэ зүрхэмни хүрэнэгүй. Зарим зон шоргоолжонууд огородто тунһатай гэлдэхэ, нүгөөдүүлһың эдэнэртэй туласалдаха, бутта байрыень галдаха, үгышые һаа, нүхэн руунь сольарка, бензин шудхадаг байна (бурха-ан даа!). Шоргоолжонуудай бага зэргээр огород соогуур ябажа байгаа һаань, яшаха нэм, харин улаан тажагар болотороо байрлашоод байхадань, нээрээшье яаха бологдоноб?

Нэгэтэ үдэшлэн тээ ажалайнгаа һүүлээр мүнөөхи ходо харгылдаг болошоһон огородтоо ороходомни, һонин гэшэнь, харшын саанаһаа субаһан томо хара үхэр шоргоолжонууд хойшоо, гэр тээшээ ошожо байбаб. Дээрэһээ харахада, нэгэ ута зурагар хара юумэн газар дээхэнүүр хүдэлхэдэл боложо, хүрөөтэйгөөр, зэбүүрхэмээр харагдаха юумэ. Эгээ сэрэгэй солдадууд шэнги хоёр-гурбаараа зэргэсэн субаһан эдэ шумуулууд яаралтай түргөөр нэгэ зүг барин гүйлдэнэд.

Дахалдаад хойноһоонь ошобоб. О-о, намайе юу хараа гэжэ һананат! Шулуун дорохи гэр-байрынгаа хажууда үхэшһэн улаан шоргоолжонууд обогор болотороо хэб-тэнэд. Одоо гэшэ үхэлэй шанга дайн байлдаан эндэ боложо байба. Би иимэ юумэ гэшые һаһан соогоошые хаража үзөөгүйб, мэдэхэшье үгы байгааб. Гайхамаршые, хайрлахааршые! Бага улаан шоргоолжонууд гэр байраа хамгаалжа, өөһдһөөнь холо үлүү томо хара үхэр шоргоолжонуудтай ами һаһаа хайрлангүй тулалдажа байбаб. Эдэ бага амитад шэнги баатаршалга габьяа дайн байлдаан соогуур хүн түрэлтэн гэшэ гаргажа үзһэн ха гү? Нэгэ таагүй, һонин жэшээ сасуулга хэбэ хаб, теэд огород соохоноо ябаган һуушоод, иимэ гайхамцагта юумэ хаража байхадаа, эгээл иигэжэ бодожо байгаа нэм. Би анги болоһон эдэ амитадай алинданшые туһа гү, али тойбо хэбэгүйб. Хоёр тээһээ даб-даб гэлсэлдэжэ байһанаа хам шангаар хазалсаад лэ, үхэр хара шоргоолжонинь диилэнэ. Теэд эндэ ехэшье удаан тулалдаан болоногүй. Баарһан, нюргаяа хуха хазууһан бага шоргоолжон эндээ үхэн үлэжэ, хара шоргоолжонинь дахинаа нүхэнэй заханда ерэжэ, ондоо улаан шоргоолжонинь досооһоонь татажа наашань гаргана. Хаража байхада, иимэ байдал хаана-яанагүй, олон тоото нүхэнүүдэй амһарта бүхэндэ боложо байна. Харлажа, обооролдожо байһан хара эдэ шумуулууд алуурай ехэ алуур хэжэ, жэжэ шоргоолжонуудай гэр байрыень булимтаран абажа, тэдэнэй үхэн бээнүүдээр хүрөөтэй ехэ бухал обоолжо байнаб. Бага амитадшые һаа, баяр жаргалаар билтарһан богонихон һаһаа хамта сугтаа үнгэргэжэ, үй гашуудалай гэнтэ гэртэнь буужа ерэшэхэдэ, ганса ами һаһаа харангүй, гүйжэ иишэ тишээ арилшангүй, нэгэн доро булта баатарай үхэлөөр унаха гэшэмнай саанаһаа, байгаалиһаа үгтһэн ямар ехэ бэхи шанга журам, жама ёһо гэшэб?! Ямар олон ан арьяатад, амитад шубууд аюулай тохёолдоходо, бээе абаржа зугадажа үгы болошодог гэшэб (зариманинь гүлгэд, дальбараануудаашые орхёод), харин эдэ бага улаан шоргоолжонууд шэнги барандаа булта сухаришагүйгөөр дайсадайнгаа урдаһаа тэмсэжэ, барандаа булта нэгэн доро үхэхэ гэшэнь арьяатан, амитадай дунда үсөөхэн лэ үзэгдэдэг хаш. Энэнь намайе ехэтэ гайхуулна!

Огород соомни боложо байһан энэ шуната дайн байлдааниие хаража, би тэндээ харанхы болгобоб. Үглөөдэрынь үдэ багаар ерэхэдэмни, болохо юумэн боложо дүүрэшэнхэй, үхэр хара шоргоолжонууд булимтаржа эзэлһэн шэнэ байрадаа орожо-гаража, һүүлшын үхэн улаан шоргоолжонуудай бэеы нүхэнһөөнь газашалжа байгаа нэн. Эдэ золигууд завалингай газрахи хабтагай доро байрлаха бэшэ, сохом гэр доторнай орохо байха гэжэ тухайлдаа, мүн огород сооһоо эдэниие зайсуулхаа һанһандаа, хэндэшые-юундэшые хүлээгдээгүй байһан эдэ «айлшадһаа» бараг түргөөр һалашоо нэмби...

Александр ЛЫГДЕНОВ.

БАРАГ АХАЙ

Бултанһаа бэрхэб гэжэ өөрыгөө Бодолдоо шэбшэжэ ябадаг. Баһамгай янзаар нүхэдтөө Бардам омогоор хандадаг

Баруун сэлэндэмнай нэгэ эрэ Байдаг юм нэн үнэндөө. Гэр бүлэтэй аад нютагтаа, Гадуур тосхонуудаар айлшалхадаа, Гэргэдтэй холбоорилдожо ябадаг Гоё бэшэ зантай нэн. Тэндэ эндэ тосхонуудаар Түрэнһэн үринэрынш бии һурагтай нэн. Заншалта үгүүлэлһн энэ хүнэй: "Зай, энэш барагтай юм ааб даа", – гэжэ юумые тоодоггүй нэн. һалхин, һамуу тухайнь өөртэнь хэлэхэдэ: "Хая саашань, барагтай юм ааб даа", – гэхэ. Юрэдөө, юумэн бүхэндэ "Бараг юм ааб даа" гэхээр, "Бараг ахай" гэжэ нэрэтэй Болошоһон юм энэ хүн.

Зан иимэрхүү хүниие Зон үзэдэггүй, хүндэлдэггүй.

БИ ХУУ ШАДАХАБ

"Алишые юумые би хуу хэжэ шадахаб, Ажалшые эрхимээр хэжэ шадахаб, Архишые хүнһөө дутангүй уухаб, Алярхажа ямаршые басагадтай

Айдарлажа тархинуудын зрьюулжэ шадахаб", – гэдэг Аман байнал гэжэ ангараатажа ябадаг Аляа зантай нэгэ эрэ байһан юм. Нээрээшье хэдэн эхэнэрнүүдтэй байжа, Нэгэтэ эдэ һамгадтаа мэдэгдэбэ. һамгад хоорондоо зүбшэлдэжэ, Нэгэнэйдээ булта суглараад, "Амынь" энэ хүндэ мэдүүлхэ гэжэ шиидэбэд. Нэгэтэ үдэшэ залуу эрые Нэгэ һамганиинь гэртээ дуудаад, Хамжажа энэ эрые һайса үнгөө, Хубсаһа хунарын буураа үнгөө.

Зальхай һалхин ябадалыень Зада нюуртань хэлэжэ, эшээжэ, Харюу абажа шадаһан юумэд Тосхойн хэдэн залуу һамгад. Үнидэ болоһон энэ ушар Үнэн юм, худал бэшэ. Иимэрхүү ажабайдалтай залуу хүн Эндэ бэшэгдэһэниие уншаад заһара, эшэ.

САГ САГААРАА БАЙДАГГҮЙ

Хоёр эдир һурагшад һургуулида һураха үедөө Хамтын байрада хоюулан Хамта байха ушартай нэн. Хоёр дээгүүр һаһан Холшые хоорондоо бэшэ аад, Хүүгэд ябаһан хаһада Хоёр һаһан илгатай юм. Ахамад һурагшань нүгөөдыгөө Ама хэлээрээ дайлаха, Нюдэндэнь таатай юумыень Нүхэрһөөн буляжа абаха, Нюдаргаашые хаа-яахан Нюуртань тулгаад байха. Арбан жэлдэ хүбүүд һуража, Аттестадуудые гартаа бариад. Хэдэн олон жэл үнгэржэ,

Хоёр хүбүүд нэгэтэ уулзашабад. Багадаа бээер заахан хүбүүхэн Багжагар томо эрэ мүнөө болоһон Баһуулжа багадаа һургуулин хаһада Балай мүнөө бээершые өөдөлөөгүй хүбүүндэ Хоротойхоноор мифэлзэн дуугаржа, Хуушанайнь ябадалы дурсна нэн! "Саг сагаараа байдаггүй, Сахилза хүхөөрөө байдаггүй" гэдэгтэл, "Баһа үүрэнһэн шарха эдэгэдэг, Үгын шарха эдэгэдэггүй" гэдэг.

Баснинууд

ШЭНЭ ОРОД ЗҮЖЭГШЭ ҺАМГАД

Сэнхир экранда гарагай долоондо Соёлой ордоной тайзан дээрэһээ Шэнэ ород хоёр һамгад Өөдөгүи муу хубсаһа үмдэнхэй Орон нютагайнгаа олон харагшадта Олигтой гоё наада харуулдаг. Шэнэ ород һамгад байгаад, Сэнтэй, бээдээ тааруу, зохид, Нюдэ ялбама һайхан хубсаһа Юундэ эдэ хоёр үмдэнэгүйб. Юрын үнэгүй, таагүй хубсаһараа Сэбэр, сэмсэгэр наадагшадтай дунда Сагаан хирээдтэл харагшадта үзэгдэнэ. Хөөбэршүү зөөлэн хүбхэн, агаартал хүнгэхэн һолонго татама хубсаһа үмдэнэн Хоёр ород шэнэ һамгад наадаха ёһотой нэн. Шэнэ ород һамгадай наадахань Сэгнэшэгүй гоё һайхан даа. Гансал тулюурхан хубсаһаниинь Гажараана наада харагшадта. "Торхотой зугын тоһые Халбага дабирхай гутаадаг". Хоёр шэнэ һамгадые Хубсаһа хунарын гутаана.

Ким БУДАЕВ. Х.БИДСТРУПАЙ зурагууд.

Үнэгэрхэн зуун жэлэй аршан зуур

2012 он – Россиян түүхын жэл

Аркадий Батомункуевай проект

179. бурятская дэлушка из Агинской думы /Забайкальский обл./.

Занги нарын эхнэрүүдийн дуунууд

Занги Мөнхө Эрээнэвн эхнэр Галхан Мандриевагийн дуу:

Алтан шарга морёо
Амалан-хазаарлан ябаарай,
Албан зарада ябахандаа,
Амяа табин оролсоорой!
Хурдан хула галданаа
Хударгалан-татан ябаарай,
Хубита албандаа ябахандаа
Хухара сабшан гараарай!
Боро хурдан галданаа
Бүгүүлдэрэн унан ябаарай,
Богдойн дээрэмнээрэр ушархадаа,
Бутара сабшан гараарай!

Амагая Ошхиевн эхнэр Айдархан Адуушины дуу:

Аштай хүбүүтэй боложо,
Алдарта Амагай гүүлэлээш,
Амитан зоноо сунгалтаар
Алтан обоодо ошожо.
Абай дайдая аршалыш!
Олон хүбүү үргэжи
Олзотой Амагай бололойш,
Олон зоноо даалтаар
Ахайн обоодо ошожо,
Алтан нютагаа хамгаалыш!
Бүгүүлдэрэн унан ябаарай,
Богдойн дээрэмнээрэр ушархадаа
Бутара сабшан гараарай!

дайцин угай засагхаа халахада, халха болон бусад монголнууд Урга хото руу мэдээ хүргэгшэдые эльгээжэ эхилхэн байдаг. Богдо хаанай гүрэн түрэн мэдэлдэ орохо газараа ниилүүлхэ тухай тэдэ дуулгажа эхилээ. Хүх хотын университетдэй профессор үргэд Тайбунай хэһэн шэнэ шэнжэлгын ёһоор Үбэр Монголой 49 хушуунай 38-ниинь Монгол гүрэнтэй нэгдэхэ хүслөө мэдүүлхэн байна. Харин урданай мэдээгээр, 35 хушуун Монгол гүрэнэй мэдэлдэ ороһон юм гэһэн данса мэдээнүүд байдаг. Гадна чахар болон барга монголнууд Үбэр Монголой албата зон болодоггүй һэн тула тэдэнтэй нэгдэхэн байна. Үбэр Монголой дайда алдахагүйн түлөө Бээжэндэ байдаг Хитадай гүрэн түрэ Юань Шикай гэжэ толгойлогшо түрүүтэй Дотор Монгол руу сэрэг оруулһан юм. Богдо гэ-

гээн удааншые болонгүй, барга монгол Дамдинсүрэн түрүүтэй өөрынгөө сэрэг урдаһаань эльгээгээ. Бүхы отогүүдай монголнууд тэрэ сэрэгэй бүридэлдэ ороһон түүхэтэй. Дээрэ нэрлэгдэхэн профессорэй ном соо Гармаев, Чайванов болон бусад обогтой хүнүүд нэрлэгдэхэн байдаг. Энэнь ямар ушартайб гэхэдэ, ород офицерүүд, тиихэдэ буряад хасагууд монголой шэнэ сэрэг хургаһан түүхэтэй. Иигэжэ профессор Тайбунай (Үхэр жилийн үймээний гэрэл ба сүүдэр" ("Свет и тень волнений года коровы) гэһэн ном соо иигэжэ бэшэгдэхэн байдаг.

Хитадай талаһаа монголой сэрэг таба дахин булиха тоотой, тэрэ сагай эрилтээр зэбсэгжүүлэгдэхэн сэрэгшэд энэ дайнда хабаадаһан юм. Европын гүрэнэй ажаһуугшад хадаа хитадай сэрэг талын малша монголнуудые булиха гээд ханаһан байгаа гэжэ түүхэ бэшэгүүд соо хэлэгдэнхэй. Гэбэшые энэнь алдуу байгаа. Монголнууд дайнай эхинһээ хитадуудые һамна бута сохижо эхилээ. Зунай тэнгээр Үбэр Монголой ехэ тала хитадуудһаа сүлөөлэгдэхэн байгаа. Монголой зарим сэрэгүүд Хитадай шулуун хана хүрэтэр хүрэхэ ошоһон байдаг. Сахилган түргөөр хариин дайда эзэмдэжэ байһан Богдо гэгээнэй сэрэг 1913 оной һүүл багаар һөөргөө сухариха баатай болоһон юм. Нэгдэхээр, ородууд Япон гүрэнтэй нюуса хэлсээ баталһан байгаа. Тэрэнэй ёһоор Үбэр Монгол хадаа Японой газар гэжэ мэдэрэгдэхэн байна. Тиигээд Богдо гэгээнэй урда Үбэр Монголһоо сэрэгүүдые

OFFICERS AND PRIVATES OF THE NEW MONGOL ARMY WHO HAVE BEEN DRILLED AND ARMED BY THE RUSSIANS
(Photograph lent by Dr. G. E. Morrison)

http://buriat-mongolia.info/blog/ua1/scr/good/

Тэнгэрийн зарлиг хойто зүгэй монголнууд – шарын шажантан мүнөө амар амгалан ажаһууна, хойто зүгэйнгөө хүршэтэй нүхэсэнхэй. Хэрбээ энэл шажанай номнол дагадаг түбэдүүд хойто зүгэй гүрэнүүдтэй эбтэй болоогүй һаа, шэрүүн абари зантай хитадуудай гү, али саһатай Гималайн харшалагшадар дарлалта доро орохоёо байна. Буддын шажанай дэлгэрхэ гүрэнүүдэй эрхэтэдтэй нүхэсэхэ ёһотой. Тиимэхээ би ехэл тэдэниие хайрланаб!

Арадай партиин ЦК зарлиг гаргаа. Монгол улас түрын арбан гурбадахи жэл. (1923).

гаргаха шанга эрилтэ табья. Тэрэнэй удаа ородууд монголой сэрэгшэдые буу зэбсэгээр хангаһаа болиһон байна. Хоёрдохоор, Ород, Хитад гүрэнүүдэй хоорондо хэлсээн баталагдажа, тэрэнэй ёһоор Росси хадаа Үбэр Монголые Хитадай мэдэлдэ орохо ёһотой гэжэ зүбшөөрхэн байдаг. Тиигээд 1913 ондо баталагдаһан энэ хэлсээнэй эрилтэнүүдые Богдо гэгээнэй ударидадаг гүрэн түрэ дүүргэхэ ёһотой гэжэ Ород гүрэн шийдхэн байна. Монголой сэрэгэй ябаһанай һүүлдэ хитадууд үлэхэн монголнуудые гам хайрагүйгөөр хэһээһэн, гомдохоһон түүхэтэй. Талын малшэдые хотон хотонгоорнь хюдаһан, буддын шажанай дасангуудые үнэхэн тоборог болоторнь галдаһан байна. Хитадай хилэ зубшаад ажаһууһан монголнууд бүри хойшоо нүүжэ, хушан байһан буусануудтаа бусажа ерээгүй гэдэг.

Эльвира ДАМБАЕВА оршуулба.

Хүндэтэ уншагшад, хэрбээ хоморой фото-зурагуудтай һаа, тэдэнээ редакцидамнай эльгээжэ, бүгэдын һонорто дурадхыт гэжэ таанадтаа ханданабди. Айл бүхэнэй хадагалаанда нимэ баялиг олодохол байха. Тэдэнээ ерээдүйнгөө усынхидтэ дамжуулаал.

**Манай хаяг: 670000, Улаан-Үдэ хото, Каландаршвили, 23, каб.26; элекшон хаяг: unen@mail.ru
Тел.: 21-64-36.**

Богдо гэгээнэй зүбшэлэгшэ байһан, швед яһанай Ларсоние ээм дээрээ харуулһан ута Гонгор һуулгаа. Ларсон гэжэ хүн Монголд протестантнуудай миссионер, олзын хэрэг эрхилэгшэ, дипломат. Гүнн гэхэн монголой нэрэ зэргэтэй байһан юм.

